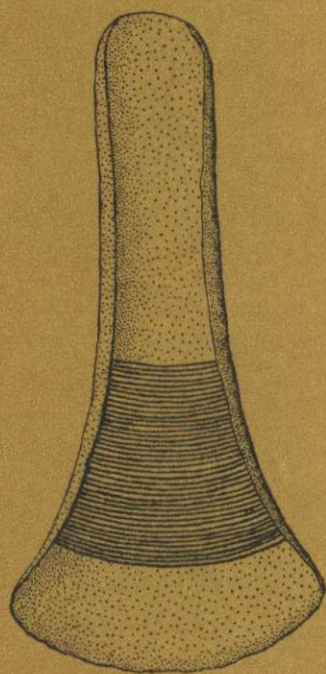

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 1 1968

ale

Historisk tidskrift för Skåneland

utges av De skånska landskapens historiska
och arkeologiska förening.

Redaktör

Antikvarie Carin Bunte, Kristianstad

Redaktionskommitté

Preceptor Erik Cinthio, Lund

Landsantikvarie Evald Gustafsson, Lund

Fil. lic. Gert Jeppsson, Lund

Docent Lars-Olof Larsson, Lund

Assistent Bengt Salomonsson, Lund

Intendent Gustaf Åberg, Simrishamn

Föreningens styrelse

Professor Birgitta Odén-Dunér, Lund, ordf., professor Holger Arbman, Lund, v. ordf., antikvarie Nils Nilsson, Lund, sekr., preceptor Erik Cinthio, Lund, v. sekr. museichef Bengt-Arne Person, Varberg, kassör samt docent Hilbert Andersson, Ystad, intendent Bengt Bengtsson, Lund, antikvarie Carin Bunte, Kristianstad, docent Bertil Ejder, Lund, landsantikvarie Evald Gustafsson, Lund, museiintendent Lars-Göran Kindström, Hålsingborg, rektor Salomon Kraft, Malmö, professor Sven Kjällerström, Lund, museiintendent Harald Lindal, Trelleborg, docent Gösta Lindeberg, Lund, stationsmästare Sven Nöjd, Örkelljunga, disponent Birger Persson, Ystad, professor Jerker Rosén, Lund, riksdagsman Per Edvin Sköld, N. Rörum, kyrkoherde Gunnar Wallin, Skurup, intendent Gustaf Åberg, Simrishamn.

Hedersledamot: professor Jürgen Weibull, Århus.

ALE utkommer med 3 häften årligen. Brev och manus till redaktionen adresseras till antikvarie C. Bunte, Nya Boulevarden 9, Kristianstad, tel 044/11 34 91

Medlem erhåller tidskriften kostnadsfritt. Årsavgiften 15:— kan insättas på De skånska landskapens historiska och arkeologiska förenings postgiro-konto Lund nr 24 68 31, c/o museichef B.-A. Person, Varberg.

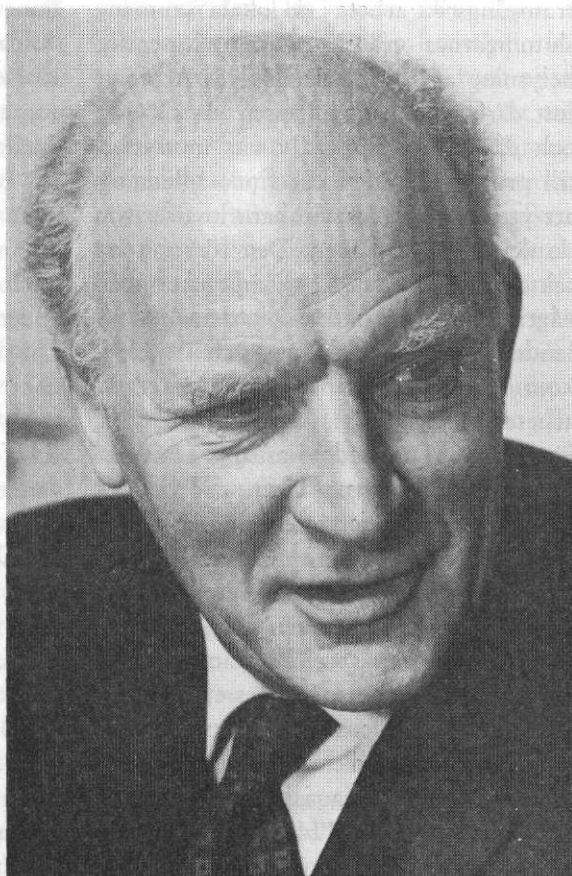
På omslaget bronsyxan från Gislöv 3:1. Se sid 4. Teckning efter foto.

Kristianstads Länsstryckeri, Kristianstad 1968

Holger Arbman

Av Mats P. Malmer

Professor Holger Arbman har gått bort. Hans stora människointresse och förmåga att entusiasmera gjorde honom till en högt uppskattad lärare vid Lunds universitet. Saknaden efter honom är stor, skriver docent Mats P. Malmer.

Professor Holger Arbman avled den 25 januari 1968. Sedan 1945 var han professor i förhistorisk och medeltidsarkeologi vid Lunds universitet och föreståndare för dess historiska museum, och han intog därmed under mer än två decennier en central ställning i de skånska

landskapens kulturhistoriska forskning och kulturminnesvård. Ledamot i Skånes Hembygdsförbunds styrelse blev han 1949, och från 1951 innehade han den viktiga posten som förvaltningsutskottets ordförande, samtidigt som han var medlem av redaktionskommittén för

hembygdsförbundets årsbok. Vid återupplivandet 1961 av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening ingick han i dess styrelse som vice ordförande. I Lunds stads byggnadsnämnd var han ledamot sedan 1961.

Dessa data om ett intresserat och framgångsrikt arbete i de lokala sammanlutningarnas tjänst ger en väsentlig belysning av människan Holger Arbman just därför att hans intressen var så vida och därför att han själv var motsatsen till provinsiell. Men det finns anledning att ytterligare dröja vid hans insatser för de skånska landskapen. Den första kontakten daterar sig till 1937, då han under några sommarmånader vikarierade som landsantikvarie i Blekinge. Och 1945 utkom ett av Arbmans mest inspirerade arbeten, "Käringsjön. Studier i halländsk järnålder". Där redovisas utgrävningen av en mosse i Nissa-dalen, där bondebefolkningen under romersk järnålder nedlagt offer till högre makter. Just genom sin konkretion och vetenskapliga stringens meddelar boken ett starkt intryck av platsens speciella stämning och mystik. Om Arbmans intresse för Halland och Blekinge vittnar de undersökningar han lät medlemmar av Historiska museets stab utföra i dessa landskap. Själv gav han i "Hallands forntid" (1954) en innehållsrik översikt, som delvis baseras på egna utgrävningar, bland annat av stenåldersboplatsen vid Karsefors.

Lunds universitets historiska museum har under Holger Arbmans ledning utvecklat en livligare aktivitet i form av utgrävningar och publikationer än någonsin tidigare. Av naturliga skäl har undersökningarna till övervägande del gällt Skåne. Bland större företag kan nämnas Ageröds-utgrävningarna under

1940-talet rörande äldre stenåldern och 1950- och 1960-talens undersökningar i Österlens bebyggelsehistoria. Arbman har också kraftigt främjat medeltidsarkeologiens utveckling vid museet och universitetet, manifesterad bland annat i inrättandet av en särskild preceptur i ämnet. Forskningsresultaten på dessa skilda fält har publicerats framför allt i 12 band av den av Arbman startade monografiserien "Acta Archaeologica Lundensia", i en följd innehållsrika årgångar av Historiska museets "Meddelanden" samt i den populära serien "Från forntid och medeltid".

Holger Arbman föddes 1904 i Bettna, Södermanland, som medlem av en gammal mellansvensk lärdoms- och prästsläkt med anknytning också till Jämtland. För detta landskap, dess människor och folktro bevarade han ett särskilt levande intresse. Han studerade i Stockholm och Uppsala samt var från 1928 amanuens vid Statens historiska museum. Som antikvarie där sedan 1938 ledde han i realiteten järnåldersavdelningens verksamhet och realiserade dess del av 1943 års banbrytande utställning, "10.000 år i Sverige", som med sin estetiskt tilltalande form, sin enkelhet och lättfattlighet givit impulser till många in- och utländska museer. Som forskare var Arbman från början inriktad på järnåldern, särskilt vikingatiden, och på Mellansverige, särskilt Birka och Sigtuna. Detta hindrar dock inte att han tog verksam del i utgrävningen av den märkliga stenåldersbyn Alvastra, och att flera av hans tidigare arbeten rör bronsåldern. "Birka I. Die Gräber" (1940—1943) är en publicering av det utomordentligt rika vikingatida gravfyndsmaterialet från Birka, en beundransvärd prestation av energi och noggrannhet. Den av Arbman

redigerade tidskriften "Situne Dei" (från 1943) innehåller Sigtuna-studier. Doktorsavhandlingen "Schweden und das Karolingische Reich" (1937), som förskaffade honom docentur i Uppsala (1937) och sedermera i Stockholm (1941), behandlar den svenska vikingatidens internationella förbindelser, och denna internationella inriktning är ett kännemärke för hela Arbmans vetenskapliga verksamhet. I populär form har han behandlat vikingatiden ur denna aspekt bland annat som medförfattare till "Vikinger i västerled" (1935) och i "Svear i österviking" (1955).

Redan som ung student deltog Arbman på 1920-talet i utgrävningarna i Asine, Grekland, och på 1930-talet förde honom hans vikingatidsforskningar till Hedeby, den med Birka samtida staden i Slesvig-Holstein. Under 1950- och 1960-talen genomförde han i samarbete med franska forskare utgrävningar av de normandiska befästningarna i Caen, Hague-Dike och Buchy, med syfte att finna spår av den vikingatida bebyggelsen. Han deltog också i den svenska expedition som 1952—53 undersökte den indiska ruinstaden Rang Mahal. Alla dessa utgrävningsföretag var ett synligt uttryck för de livliga internationella kontakter som Arbman alltid upprätthöll. Han var ledamot av en rad utländska lärda sällskap och under en följd av år medlem av arbetsutskottet för de internationella arkeologkongresserna. Han reste gärna och ofta, helst utanför allfarvägarna. Strapatser roade honom.

Holger Arbmans akademiska undervisning hade ett utpräglat internationellt drag, med ständigt framhävande av de internationella förbindelsernas betydelse för den förhistoriska människan och de internationella kontakternas för forskar-

ren och nutidsmänniskan överhuvudtaget. Många är de utrikes studieresor som företagits på hans bedrivande, och många de utländska forskare som mottagits som gäster på hans institution. Lund och Skåne blev under Arbmans tid mer än förut kända begrepp i den arkeologiska världen. En annan huvudlinje i hans undervisning var den konsthistoriska, och den hade sin grund i hans egna starka estetiska intressen. Ytterligare ett ledmotiv var att analysera problemen ur metodisk synpunkt. Han hade däremot inga förutfattade meningar om vilken metod som var den rätta, och allra minst krävde han av sina elever anslutning till de hypoteser och resultat som han framlagt i sina egna skrifter. Hans undervisning var utpräglat liberal, och studenterna lämnades största möjliga frihet både i val av ämne och metod. Däremot var han ständigt beredd att hjälpa med uppslag och informationer. Framför allt hade han alltid tid för sina studenter. Eller rättare: hans dörr stod öppen för alla. Holger Arbman hade ett mycket stort människointresse, han tyckte om människor och blev själv omtyckt. I Lund engagerades han helt naturligt i studenternas organisationer. Han var Östgöta nations inspektör åren 1948—61 och från 1967, och 1961—66 var han Akademiska föreningens ordförande. Och det var inte minst Arbmans allomfattande människointresse som gjorde hans arbete lätt och framgångsrikt både i de lokala kulturminnesvårdande organisationerna och i de internationella sammanhangen.

Holger Arbman var vital. Han rörde sig lätt i både fysisk och andlig mening. Han kunde entusiasmera. Kärnan i hans väsen var okonstlad värme och vänlighet, och saknaden efter honom är stor.

En fornsakssamling från sydöstra Skåne

Av Berta Stjernquist

På snart sagt varje slättgård finns större eller mindre samlingar av flintyxor och andra förhistoriska redskap, som hittats på den tiden, då bonden gick efter en hästdragen plog. I dag sitter han uppflugen på en traktor utan möjlighet att se och ta till vara de föremål, som eventuellt vänds upp i plogfåran. På Österlen finns en synnerligen värdefull fornsakssamling, som hopbragts genom att markägaren systematiskt gått över sina åkrar. Den beskrivs här av docent Berta Stjernquist.

Det finns i vårt land mängder av privat-ägda samlingar av fornsaker. Sådana samlingar kan under vissa omständigheter ha ett betydande vetenskapligt värde. Detta förhållande skall här belysas genom en presentation av en sådan samling.

På egendomen Viarp 6:2 i Ö. Nöbbelöv socken finns en stor fornsakssamling. Den har under en lång följd av år skapats av den nu bortgångne lantbrukaren Julius Olsson, som med brinnande intresse ägnade sig åt sina fornsaker.

Föremålen kommer från i huvudsak två egendomar dels det nämnda Viarp 6:2, (fig. 1), som Julius Olsson ägde och brukade under sin livstid, dels från Gislöv 3:1, där han vuxit upp (fig. 2).

Utom fynden från dessa båda huvudområden, som bildar stommen i samlingen, ingår en del fynd från egendomar i närheten av dessa eller från andra socknar i sydöstra Skåne t. ex. Borrby, Bolshög, Onslunda, Simris, Stiby, Valleberga, Ö. Hoby, Ö. Tommarp och Löderup. Föremålen från detta kringliggande område har Julius Olsson fått eller köpt, medan han själv systematiskt samlat det övriga på fälten.

Katalogen över samlingen upptar en stor nummerserie. Flera nummer består av många föremål, som hittats inom ett och samma område samtidigt, och därför sammanförts efter föremålstyp. Detta gäller särskilt mindre flintredskap, avslag och avfall av flinta. Samlingen har i sitt

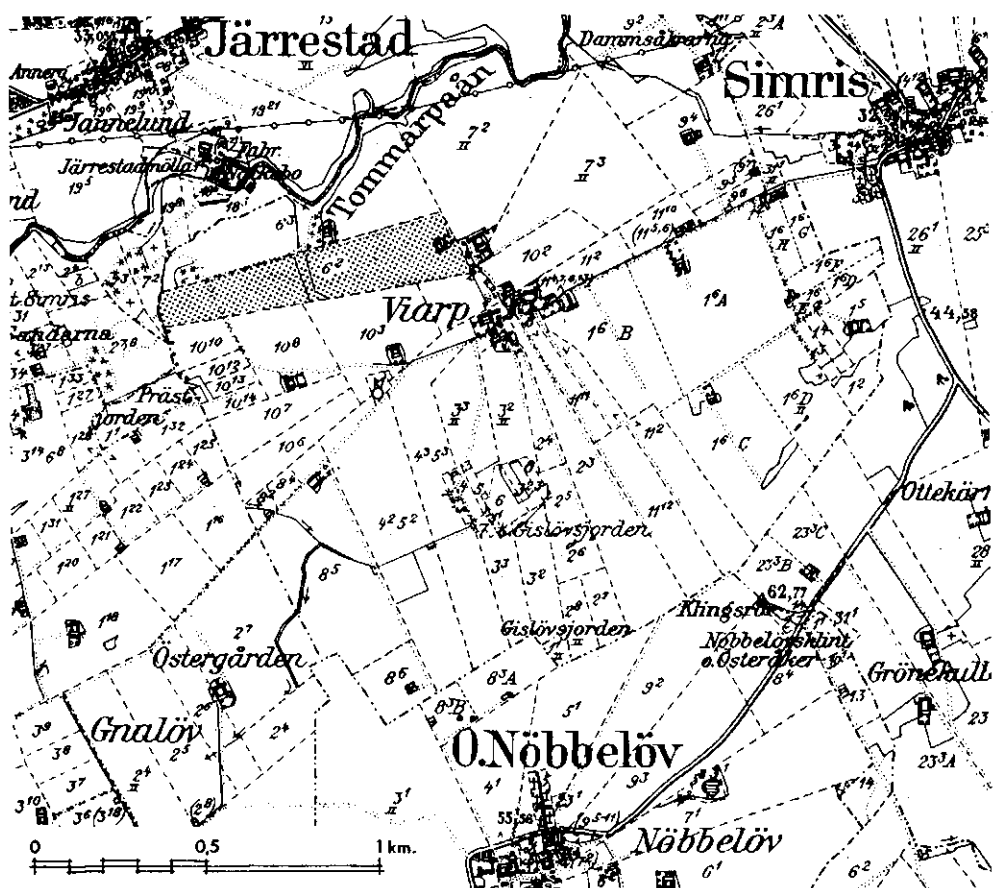

Fig. 1. Karta med Viarp 6:2 markerat.

nuvarande skick stort vetenskapligt värde dels på grund av de noggranna fynduppgifterna dels därför att insamlingen skett efter vetenskapliga principer och på ett sådant sätt att de enskilda föremålen är delar av större enheter.

Julius Olsson hade så stort intresse för sina fornsaker att han mindes praktiskt taget varje situation under samlingsarbetet. Men han litade därför inte på dessa minnesbilder utan förde sin katalog successivt efter hand som samlingen

växte. Man kan därför lita på uppgifterna i den. Hans intresse för fornsaker var inte heller begränsat till prakt saker även om många sådana finns med. Han hade samma känsla för de mindre tingen därför att han själv förstod, att de kanske hade en minst lika viktig roll i ett större sammanhang. Därför samlade han exempelvis även avslag och avfall av flinta och bitar av föremål, som gått sönder. Resultatet har därför blivit ett material med samma sammansättning som

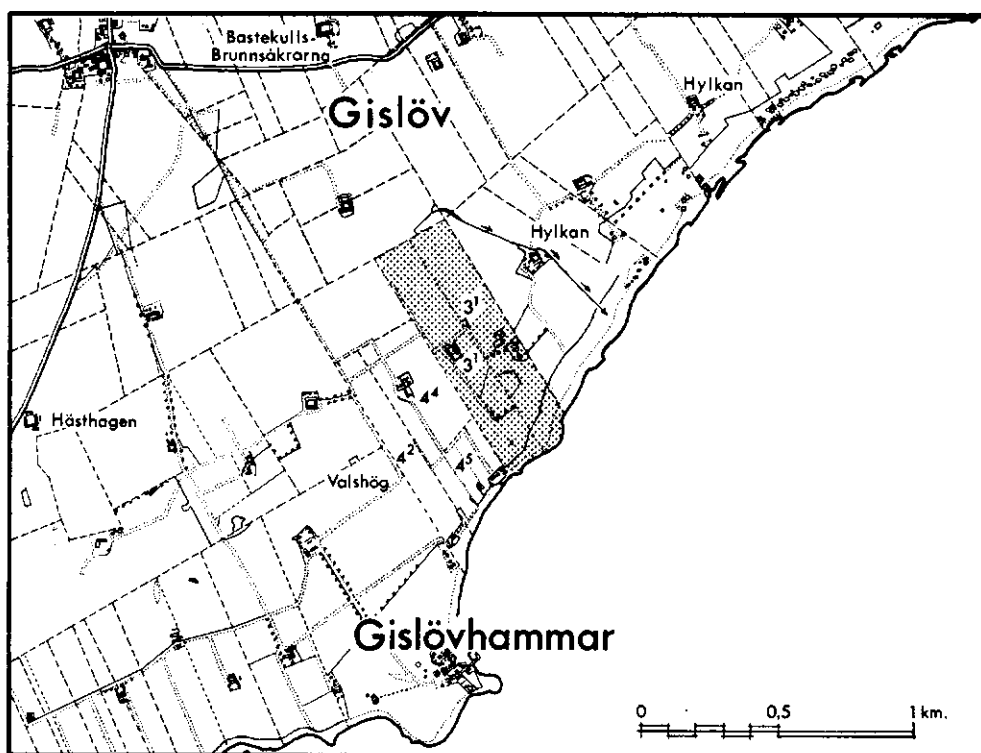

Fig. 2. Karta med Gislöv 3:1 markerat. Skiss efter ekonomiska kartan.

det skulle fått, om insamlingen gjorts av arkeologiska fackmän. Frekvensen av föremål och frekvensen av avfallsprodukter kan registreras så långt detta är möjligt i ett plockat material. I och med att insamlingsarbetet har skett över så begränsade ytor som i stort sett två egendomar och systematiskt genomförts under många år i samband med olika slags jordbruksarbete, har man en god garanti för att materialet är representativt för det som funnits inom dessa områden. Fyndfrekvensen ger därför säkra uppgifter om var boplatser och gravfält legat inom området. Det är ett slags intensivinventering, som även utan grävningar

ger ganska goda uppgifter om bebyggelsefrekvens och bebyggelseförhållanden. Man kan i dessa välregistrerade gårdsamlingar studera fyndmiljön i enlighet med moderna forskningsprinciper.

Gislöv 3:1 är en egendom, som upptar en bit av strandremsan och som ligger ett stycke söder om Brantevik. Området skär över flera synliga strandlinjer. Mellan dessa strandlinjer är jorden lätt och sandig med steninblandning. Man plöjer nu ända ner till orörd morän och några boplatser finns inte bevarade. Innanför detta strandparti finns ett område med lätt lerig morän och längst in kommer den styva leran. Angränsande

egendomar har samma karaktär. Det gäller t. ex. nr 4, där Julius Olsson samlat förhållandevis många fynd. Fynden från dessa båda egendomar har därför av honom ibland grupperats tillsammans.

De flesta fynden har hittats på de lätta jordarna ned mot havet på och mellan strandlinjerna. Här har funnits nu upplöjda stenåldersboplatser. Där finns vidare ännu rester av ett järnåldersgravfält, som sträcker sig över flera egendomar. Enstaka resta stenar finns kvar, men rikedomerna på lösa fynd av gravkaraktär i samlingen ger en uppfattning om dess ursprungliga omfattning. Då Julius Olssons fader brukade egendomen fanns enligt uppgift två domarringar på nr 3 och en skeppssättning på nr 4. Gravfältet ligger i odlad åker och vid jordbruksarbete har gravar efter hand blivit skadade och brända ben och eldskadade föremål har kommit upp till ytan.

Föremålen i samlingen från detta område (huvudsakligen nr 3 samt angränsande egendomar och då främst nr 4) är så rikliga kvantitativt och har en sådan tidsbredd att de ger ett tvärsnitt genom den förhistoriska tidens alla perioder. Man får genom dem en ganska god uppfattning om intensiteten i bebyggelsen inom området.

En stor grupp av fynd är av typer, som förekommer genom hela den förhistoriska tiden utan att man har stora möjligheter att närmare tidsbestämma de enskilda föremålen. Till denna hör framför allt knackstenar och malstenar av olika slag. Knackstenar är ofta svallade sjöstenar. Den stora mängden av avfall och avslag (1000-tals) från flintarbetet under sten- och bronsålder kan kanske i vissa fall tidsmässigt uppdelas på huvudavsnitten men någon närmare tidsindelning av detta material är för närvarande

inte möjlig.

Bebyggelsen nere på strandvallen har existerat redan under mesolitisk tid. Det finns enstaka mikroliter i samlingen och i övrigt en del skiv- och kärnyxor, som går så långt tillbaka i tiden. Av lika tidiga stenyxor finns dels trindyxor dels tillslagna och slipade stenyxor närmast av Lihults- eller Limhamnstyp. Spån, borrar och skrapor i stort antal hör redan delvis till detta avsnitt men också till neolitisk tid (den yngre stenåldern). Runda skivskrapor finns det gott om, slagna dels av lokal moränflinta dels av s. k. Kristianstadsflinta. Flera hundra tvåreggade pilspetsar ingår i samlingen från detta område. De varierar typmässigt så att man med säkerhet kan föra dem dels till senare delen av den mesolitiska tiden dels till den yngre stenåldern. Att en stor del av dem är neolitiska framgår bl. a. av det faktum att de i många fall har spår av slipning. De är helt enkelt tillverkade av bitar av slipade redskap. Flintskärvor med spår av slipning finns för övrigt i 100-tal. Man är med detta material med säkerhet nere i neolitisk tid och får genom materialets frekvens en uppfattning om intensiteten i bebyggelsen under yngre stenåldern.

En serie yxor visar kontinuitet genom den neolitiska tiden: tunnackiga från tidigneolitisk tid, tjockackiga från mellanneolitisk. Den senneolitiska tidens yxmaterial är väl representerat av enkla skafthålsyxor.

En för mellanneolitisk tid typisk spånpilspets finner man bland fynden liksom ett stort antal hjärtformade pilspetsar från senneolitisk tid. Den senneolitiska tiden är som helhet väl representerad. Ett 100-tal dolkar och spjutspetsar eller delar av sådana redskap ingår i samlingen. Färre till antalet men fint arbetade är

några skärar och skedformade skrapor av flinta. Om bebyggelsen under senneolitisk tid vittnar också några skifferhängen med V-borrade hål för upphängning.

Det senneolitiska materialet visar i samlingen även en viss koncentration till de till varandra gränsande egendomarna nr 6 och nr 24 i Gislöv. Dessa egendomar ligger längre in i land. Då uppsamlingsarbetet där inte skett lika systematiskt kan man endast med en viss försiktighet draga slutsatser av frekvensen.

Bronsåldersmaterialet är i samlingen från Gislöv betydligt mindre än stenåldersmaterialet. Man kan dock urskilja flera typiska redskapsformer av flinta från denna period: borrar och hjärtformade pilspetsar med för bronsåldern speciell utformning, eldslagningsflintor. Av de senare märkes en som tillverkats av ett dolkskaft. Sparsamheten i frekvensen av dessa bronsålderns redskapstyper gör att man inte har möjlighet att med deras hjälp lokalisera ett visst boplatsområde.

Trots att bronsåldersmaterialet är sparsamt finns bland dessa fynd två verkliga prakt saker: en bronsyx och en nål av brons. Yxan är en s. k. kantyxa av tidig typ, vilken ligger på övergången mellan den yngre stenåldern och bronsåldern. Den har på sidorna ett ornamentband av grunda fåror eller linjer, ett band som på något avstånd från eggen följer dess bågformade kontur. Yxor av denna typ förekom under metallhantverkets äldsta tid. De påträffas i fynd i Skandinavien och anses ha tillverkats där efter västeuropeiska förebilder. Yxan har plöjts upp på Gislöv nr 3. Det andra ovanliga bronsåldersfyndet, bronsnålen, är av kontinental typ. Den har spolformat huvud med horisontella, täta, skarpkantade åsar, ett huvud, som upptill av-

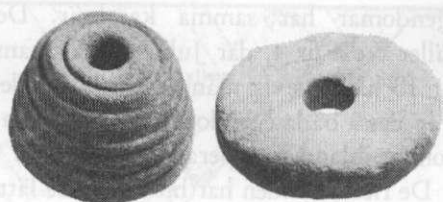

Fig. 3. Sländtrissor från Gislöv 3:1. Skala 2:3.

slutas med en profilerad knopp. Nålen har hittats vid dikning på Gislöv nr 16. Formen är här hos oss mycket ovanlig. Från Sverige känner jag tidigare blott en sådan nål, vilken påträffats vid en undersökning i Gråmanstorp, Klippan, i samband med en brandgrav från bronsålderns tredje period. I de östra delarna av Mellaneuropa, där nåltypen uppträder, har den en motsvarande datering.

På egendomen har hittats ytterligare ett bronsföremål från bronsåldern, en spiral. Den uppges vara funnen tillsammans med brända ben. Spiralen är svår att bestämma närmare. Den kan ha hört till en fibula men kan även ha varit huvudet på en nål.

Järnåldersmaterialet från Gislöv nr 3 domineras av fynden från det ovan nämnda gravfältsområdet. Det är till stor del pärlor, smält glas, brynen eller sländtrissor (fig. 3).

Samlingen av pärlor, av vilka många är karakteristiskt eldskadade, är närmare ett 100-tal av många varierande typer. Jag skall här nämna några exempel, som visar materialets rikedom: ringformade av genomskinligt glas eller av glasfluss och i olika färger (vita, gula, blå, blågröna), cylinderformade av glas och glasfluss (vita, gröna, blå, livligt gula), facettslipade. Facettslipade är dels typen med avfasade hörn dels klotformade

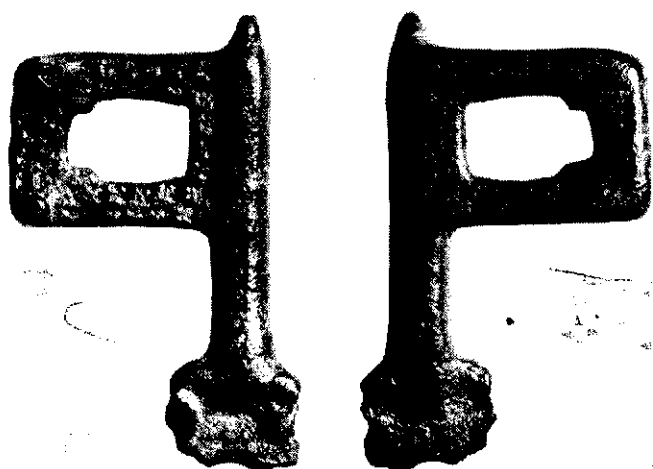

Fig. 4. Bronsnyckel från Gislöv 3:1. Skala 1:1,5.

pärlor med facetterna jämnt fördelade. De kan vara av bergkristall. Av andra former märks en blågrön dubbelpärla, en bärnstenspärla samt en lång cylinderformad pärla med avfasningen i längdriktningen. Även om pärlor ofta är svåra att tidsfästa har man i många fall vissa hållpunkter för en datering till yngre järnålder (folkvandringstid, vendeltid och vikingatid). Det är en datering, som passar väl samman med uppfattningen om dateringen av gravfält av denna karaktär.

På likbålet försmälta glasbitar finns många dels sådana som varit glaspärlor dels större som kan vara rester av glasbägare eller liknande importerade praktpjäser. En mynningsbit av en glasskål är av ljusgrönt glas med pålagda gula trådar. Inläggningar med trådar och andra mönster i olika färger på pärlor förekommer i många fall.

Brynen och sländtrissor är till större

delen av stenarter. Av brynen är ungefär halva antalet av skiffer och halva av sandsten. De flesta sländtrissorna är av den platta typen. I något fall är en sländtrissa mjukt konisk med runtlopan- de indrejade linjer eller fåror.

Keramiken är sparsam i Gislövsmaterialet. Dock finns skärvor av järnålderskaraktär bl. a. skärvor av drejade kärl med linjeornament. Det rör sig sålunda om ett material, som ligger mycket sent i den förhistoriska tiden.

Bland järnåldersfynden märkes även en nyckel av brons (fig. 4). Axet är genombrutet och bildar en fyrkantig ram med avtrappad inre kant. Dess ena sida har tätt ställda stämplor i form av små kors. Den andra sidan är slät utan ornament. Handtaget är avbrutet. Nyckeln är relativt enkel i formen men av god kvalitet. Man kan tidsfästa den till äldre vikingatid.

En armring från gravfältet tillhör

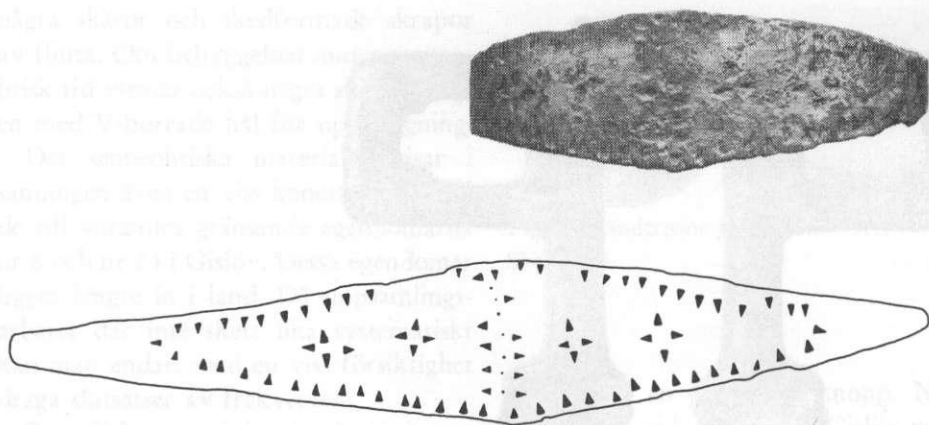

Fig. 5. Bronsarmband från Gislöv 3:1. Skala 1:1.

Österlens museum i Simrishamn, men den skall nämnas här (fig. 5). Den har hittats på nr 3 vid ett tillfälle, då Julius Olsson själv var närvarande och han har lämnat uppgifter om fyndet. Armringen skall ha påträffats i en grav sittande på ena armen på ett skelett. Enligt uppgift skall det emellertid ha funnits spår av eld i samband med skelettet. Det är omöjligt att veta, hur man skall tolka detta. Det kan röra sig om någon hård eller liknande, men det kan kanske helt enkelt vara rester av en förmultnad träkista, som tecknat sig svart, en ej okänd företeelse. Armringen är tillverkad av drygt 1 mm tjockt bronsbleck. Den är bredast i mittpartiet och smalnar åt sidorna. Ornamentiken består av instämplade mönster, trekantar. Dessa bildar dels kantornament dels ett tvärgående mittband och stjärnliknande grupperingar på armringens yta. Formen är ej vanlig men tillhör vikingatiden.

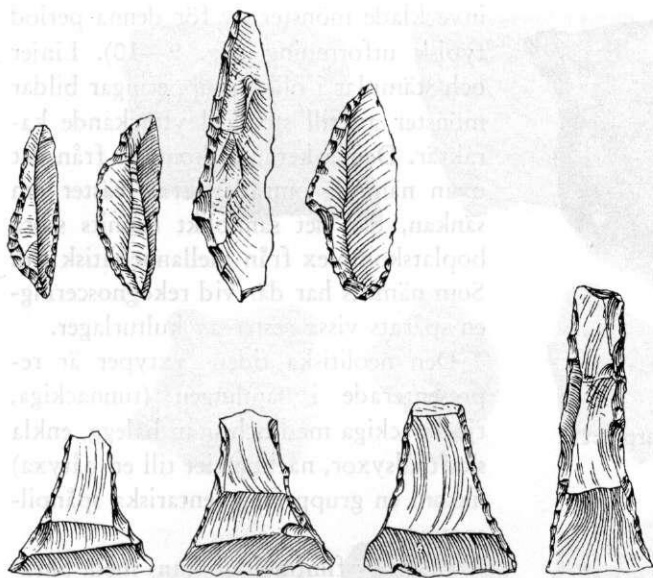
Ovanstående ger en uppfattning om rikedom i det samlade materialet från Gislöv. Det är vissa bestämda områden som framträder som fyndcentra och då

främst den närmaste kustremsan med de lätta jordarna. Detta gäller såväl för stenålders- som för järnåldersfynden. Även i detta plockade material kan man urskilja bebyggelse- och gravkoncentrationer. Man kan även se sambandet mellan fynd och miljö.

Egendomen Viarp 6:2 ligger en bit in i land strax söder om Tommarpsån, vars dalgång går fram längs hela norra kanten. I samband med genomgången av samlingen har området rekognoscerats i flera omgångar för att möjliggöra kontroll av de resultat, som fyndkoncentrationerna anger. Såväl ytrekognoscering som rekognoscering med provgropar har företagits.

På den östra delen av egendomen, där gårdstomten ligger, är marken styv lera. Ler- och myllager är dock förhållandevis tunt och delvis plöjes ned i orörd morän. Man finner därför nu ej orörda kulturlager, men området har varit mycket fyndrikt, vilket tydligt speglar sig i samlingen. Det är huvudsakligen fynd från järnåldern, som kommer härifrån. En del härrör från äldre järnåldern men det

Fig. 6. Tväreggade pilspetsar (underst) samt mikroliter från Viarp 6:2. Skala 1:1.

mesta är från yngre järnåldern. En mängd knackstenar och malstenar har samlats in härifrån och sammanförts utan att få nummer i katalogen.

Längre åt väster blir jorden lättare med myllager av växlande djup. Det är dock som regel relativt tunt. På vissa ställen finns en påtaglig sotinblandning i samband med upplöjda kulturlager. I mittpartiet löper en sänka ungefär i nordsydlig riktning mot ån. På sluttningarna ner mot denna sänka har funnits ett gravfält från järnåldern och väster om den fyndrika boplatser från mellanneolitisk tid. Samlingen är rik på fynd, som visar detta.

Längst i väster är jordmånen sandig och mycket lätt. Samma typ av jordar finns på angränsande egendomar längs ån. Området kallas "Sandarna". Dalgången har i detta område delvis branta sluttningar. På höjden ovanför den ligger vidsträckta stenåldersboplatser, som re-

dan tidigt blivit registerade i samband med inventeringar i området. Spåren av dem är väl synliga i terrängen i form av koncentrationer av skörbrända stenar i ytlagret.

Det äldsta materialet i samlingen från denna egendom är några mikroliter, tväreggade pilspetsar, skiv- och kärnyxor samt yxor av bergart. Mikroliterna är ej särskilt många till antalet men de är typiska och visar att bebyggelsen går förhållandevis långt tillbaka i mesolitisk tid. Mikroliterna (fig. 6) har hittats inom området för stenåldersboplatserna längst i väster. Härifrån kommer också största antalet av de synnerligen talrika tväreggade pilspetsarna (fig. 6). De flesta av dessa är av former, som med säkerhet för den ner i neolitisk tid. De är ofta slarvigt gjorda med retusch på endast en sida eller tillverkade av fragment av slipade flintredskap. Boplatser synes ha funnits inom ungefär samma område un-

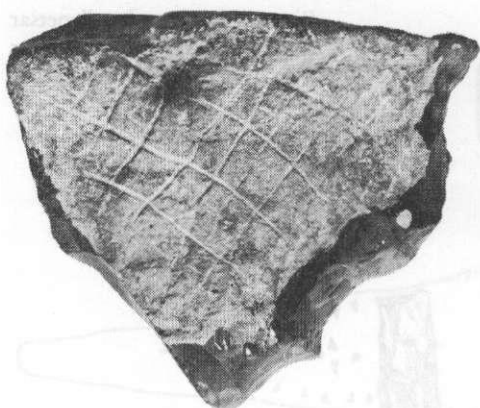

Fig. 7. Flinta med ornament. Viarp 6:2.
Skala ca 1:1.

der en stor del av stenåldern. Yxorna av bergart är av den typ som det finns gott om i Simrishamnstrakten från Vik i norr längs kusten söderut och som ibland benämnes "Viks-typ". Skivyxorna är av former som förekommer inom stora områden.

Märkligt är ett avslag av flinta från Sandarna med bevarad kritskorpa (fig. 7). Det har på denna ett i oregelbundet ruttmönster ordnat linjeornament. Ornamentet har stor likhet med det som finns på flintor från de mesolitiska boplatserna vid Ringsjön.

Det neolitiska materialet i samlingen är som helhet synnerligen rikt och påfallande mycket keramik har samlats in. En hel grupp krukskärvor har snöornament av olika grovlek (fig. 8). De flesta är sannolikt tidigneolitiska. Ett lerkärlsfragment har vulstliknande kant och är utformad på ett sådant sätt att man kan antaga, att det är en bit av kragen till en kragflaska. Fragmentet har ornament av dubbla instick. Från mellanneolitisk tid är krukskärvor med en del enkla gropornament samt ett stort antal skärvor med

invecklade mönster av för denna period typisk utformning (fig. 9—10). Linjer och stämplar i olika grupperingar bildar mönster av till stor del yttäckande karaktär. Denna keramik kommer från det ovan nämnda området strax väster om sänkan, där det sannolikt funnits stora boplatsskomplex från mellanneolitisk tid. Som nämnts har där vid rekognosceringen spårats vissa rester av kulturlager.

Den neolitiska tidens yxtyper är representerade i samlingen (tunnackiga, tjockackiga med och utan hålegg, enkla skafthålsyxor, nackpartiet till en båtyxa) liksom en grupp fragmentariska spånspetsar.

Delar av flintmejslar finns med. Skrapor och andra mindre redskap av flinta finns i stort antal liksom mängder av avfall och avslag. De två sistnämnda kategorierna, som ger en bild av flintarbetets omfattning, understryker bebyggelsens intensitet. Om bebyggelsen under senneolitisk tid får man en uppfattning genom fynden av dolkar, talrika i samlingen, skedformade skrapor och hjärtformade pilspetsar (fig. 11). T. o. m. en pilskafthållare av sandsten har hittats ute på området vid Sandarna, där de flesta senneolitiska fynden samlats in.

Liksom på egendomen i Gislöv är även här det säkra materialet från bronsåldern vida mindre än det som kan dateras till stenålder och järnålder. En del hjärtformade pilspetsar av enkla typer hör dock dit liksom några borrar och eldslagningsflintor. Av bronsålderskaraktär är även några krukskärvor samt en praktfull skära av flinta (fig. 12). Några föremål av brons från bronsåldern finns emellertid inte från Viarp 6:2 och materialet från detta avsnitt av vår förhistoria är som helhet mycket torftigt från denna egendom.

Fig. 8. Tidigneolitisk keramik, Viarp 6:2.

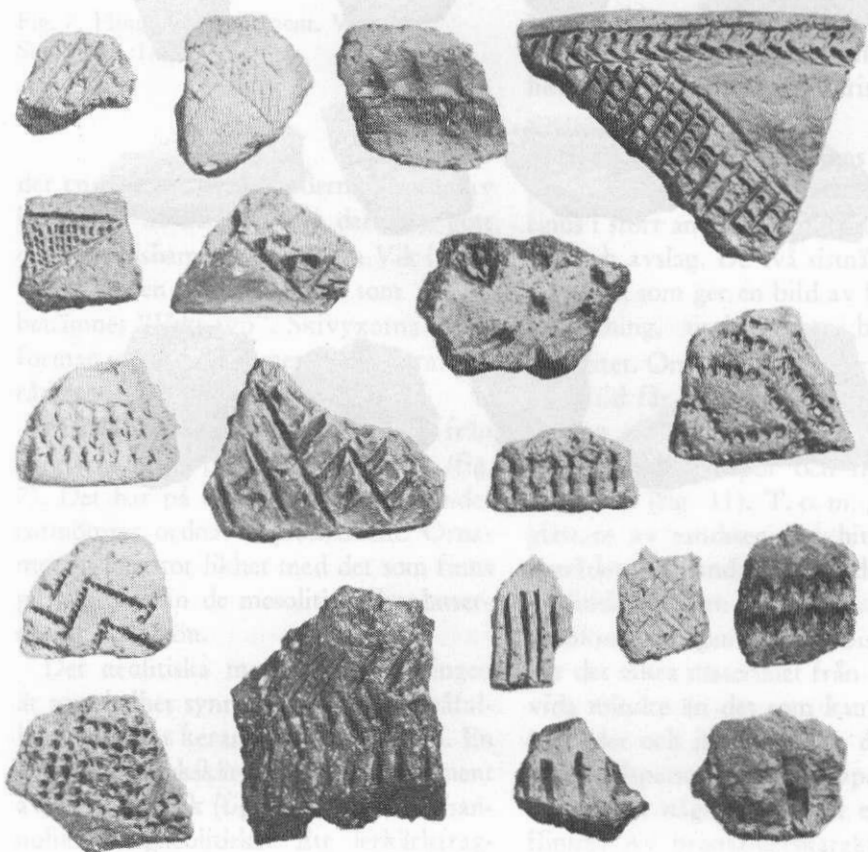
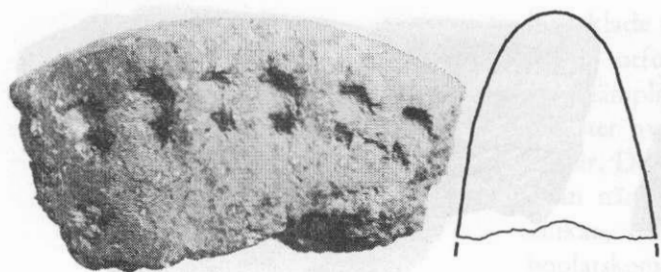

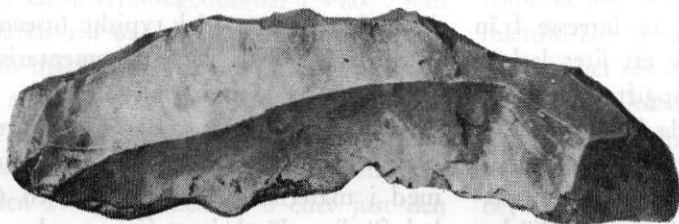
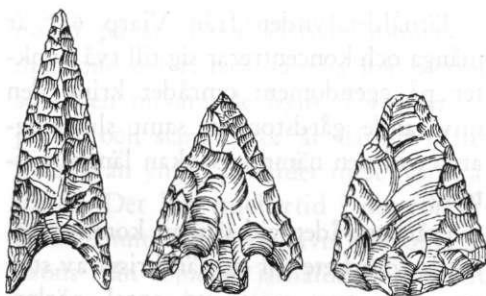
Fig. 9. Överst. Bit av "krage" till kragflaska. Viarp 6:2. Skala ca 1:1.

Fig. 10. Ornerad mellanneolitisk keramik. Viarp 6:2.

Fig. 11. Till höger. Hjärtformade pilspetsar. Viarp 6:2. Skala 1:1.

Fig. 12. Nedan. Skära av flinta. Viarp 6:2. Skala 2:3.

Fig. 13. Underst. Lerkärl. Viarp 6:2.

Järnåldersfynden från Viarp 6:2 är många och koncentrerar sig till två punkter på egendomen: området kring den nuvarande gårdstomten samt sluttningsarna vid den nämnda sänkan längre västerut.

Från området vid sänkan kommer sålunda förarbete till en sländtrissa av sten av platt typ samt ett antal pärlor. Pärllorna är cylinderformade glasfluspärlor (röda och gula) av former som är särskilt vanliga i sen romersk järnålder och i folkvandringstid eller ringformade av glas och glasfluss. En av dem har avfasade hörn. Ett fynd av intresse från detta område är vidare ett litet lerkärl (fig. 13), som enligt uppgift låg tillsammans med några brända benbitar. Man kan dra slutsatsen att det är en skadad gravanläggning, som genom jordbruksarbetet kommit upp till ytan. Lerkärllet, vars övre parti är skadat, har en bottenplatta med diam. 3,5 cm, skarp bukkant och på skuldran ornamentik av vinkelställda linjegrupper och horisontella fåror. Godset är mörkt till färgen samt tunt och fint och av hög kvalitet.

Norr och söder om den nuvarande gårdstomten har en stor mängd föremål hittats. Det äldsta är bågen till en brons-

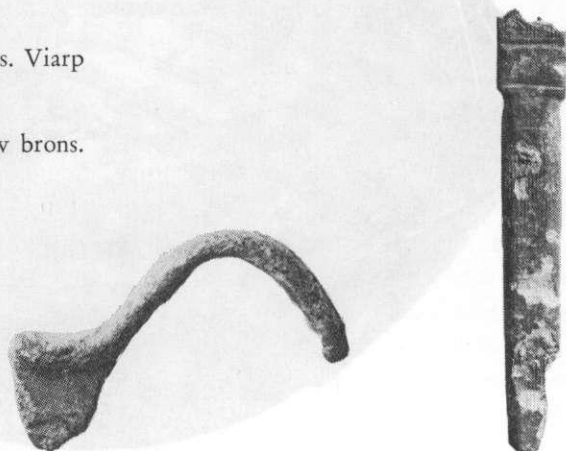
fibula från romersk järnålder (fig. 14). Denna synes ha varit av relativt enkel typ. Bågen består av en i tvärsnitt rund ten utan särskild ornering. Man kan se att den nu fragmentariska nålhållaren är bred och hög. Fibulan synes kunna dateras till 200-talet e. Kr. Ett remändbeslag av brons från samma område har avfasade kanter och facettliknande mönster av typer, som synes höra hemma i folkvandringstiden (fig. 15). Från ungefär samma tid är en eldslagingssten.

Härifrån kommer också förarbeten till brynen och en mängd brynen av för järnålderns senare del typiskt utseende. Sländtrissor, hela och fragmentariska, hopar sig på samma fyndområde. De flesta av dessa är av sten och till formen platta. Hälften av en dubbelkonisk finns med i materialet. Flera förarbeten och halvfärdiga sländtrissor finns med.

Ett stort antal pärlor är registrerade från detta område. Bland dessa märkes enkla cylinderformade glasfluspärlor (gula, gulröda, gröna), ringformade pärlor av blått glas, en stavformad av samma material, flera pärlor med inläggningar i olika färger. En rödgul pärla med avfasade hörn möjligen av karneol samt klotformade pärlor av enkla typer

Fig. 14. Till vänster. Fibula av brons. Viarp 6:2. Skala 1:1,5.

Fig. 15. Till höger. Remändbeslag av brons. Viarp 6:2. Skala 1:1,5.

kommer från andra delar av egendomen.

En annan fyndgrupp från järnåldern är krukskärvor. Ett stort antal är ej närmare bestämbara. Det finns emellertid skärvor med ornamentik, som daterar dem till romersk järnålder och det finns skärvor, som har vikingatidskaraktär.

En del beslag, ringar och fragmentariska föremål av brons kan inte bestämmas inom järnåldern. Det finns däribland bleck med ornament av tremolierstick och med drivna mönster.

Av järnåldersfynden i samlingen kommer en del från egendomar i Viarp, som gränsar till 6:2. Man lägger därvid särskilt märke till fynden från nr 7, 10 och 11 av skifferhängen, sländtrissor och pärlor. Detta fyndområde är av särskilt intresse därför att det gränsar till den östra delen av egendomen nr 6 eller just den plats, där de flesta järnåldersfynden hittats och som man därigenom kan bestämma som ett boplatssområde. Bland fynden från nr 7 finns bl. a. en orangefärgad cylindrisk glasflusspärla samt en klotformad pärla av bergkristall.

Bland de fåtaliga fynden från Viarps by, vilka finns i museisamlingar, märkes en armring av en vriden silverten, vilken enligt uppgift skall ha hittats på nr 11. Detta fynd från vikingatid passar väl in i den bild av järnåldersbebyggelsen, som Julius Olssons samling ger. Fyndet skall ingå i samlingarna i Osterlens museum men har nu inte kunnat beläggas. Vid inventeringen 1928—29 har den emellertid medtagits och funnits tillgänglig.

Fynden från de nämnda egendomarna synes vara delar av ett sammanhängande bebyggelsekomplex, som får särskilt stort intresse därför att det är lokaliserat till de nuvarande bytomterna. De tyder san-

nolikt på att järnåldersbyns tomter åtminstone delvis haft samma lokalisering som den nuvarande byns. I former av pärlor och sländtrissor är därvid materialet från yngre järnålder mest framträdande. Det har emellertid i det föregående nämnts att exempelvis en fibula av brons från romersk järnålder hittats vid gårdstomten på nr 6 samt att ett gravfält från denna tid kan lokaliseras till sluttningarna vid sänkan en bit österut från gården. Fynd därifrån har nämnts i det föregående bl. a. ett lerkärl med för romersk järnålder typisk form och ornamentik. Det är sålunda i detta fall en viss sannolikhet för att bebyggelsen från yngre järnålder lokalt har samband med den som funnits från äldre järnålder. Något större avstånd mellan dessa boplatser kan det knappast ha varit.

Det vetenskapliga värdet av Julius Olssons fornsakssamling har redan inledningsvis framhållits och framgår dessutom klart även av denna förhållandevis korta presentation. Materialet är så rikt och så systematiskt samlat att man enbart genom fynden får ett grepp om bebyggelsens struktur. Detta är särskilt markant i ett område som detta där fornlämningarna, som måste ha funnits, blivit utplånade. De inventeringar som finns ger vissa anvisningar om att det funnits fornlämningar exempelvis gravhögar men dessa har till större delen försvunnit vid en tidpunkt, som ligger längre tillbaka i tiden. Utan samlingen av denna typ skulle man inte kunna bilda sig en uppfattning om bebyggelsen. Man får i detta material det bästa belägg för att värdet av fornsaker i privatsamlingar står i relation till insamlings- och anskaffningsmetoderna.

Åker och tomt i Skåne

Ett bidrag till det äldre
kulturlandskapets historia

Av Hilbert Andersson

Äldre kartor ger inte bara värdefulla upplysningar om byarna och jordens fördelning under den tid, då uppmätningarna gjordes. Både bebyggelse och odling har kommit till i olika etapper. Genom noggrann analys av kartorna kan man spåra dessa etapper och ibland t. o. m. leta sig ända ner till tiden strax efter Kristi födelse. Docent Hilbert Andersson har granskat 1700-ta's kartor över några skånska byar.

Vid tiden omkring år 1700 var lantmätarna sysselsatta med att kartlägga byarna i de skånska provinserna. De stora jordägarna på den tiden var kronan och adeln, varjämte en mindre del av byjordarna på sina håll innehades av självägande bönder. De kyrkliga jordarna fördes i jordeböckerna i regel under kronotiteln. Kartläggningen hade väl främst till syfte att fastställa de olika jordägarnas innehav av åker och äng men kunde även tjäna skatteändamål. Vid dessa

karteringar hade lantmätaren visserligen sin instruktion att följa, men eftersom det inte fanns några äldre kartor att jämföra med, måste allt utarbetas från grunden. Det var ett drygt arbete som kunde sträcka sig över flera år, åtminstone om det var fråga om stora byar. Ett exempel härpå är den kartläggning som lantmätaren Andreas Amnelius under åren 1703—1705 slutförde i de tre stora byarna Ingelstorp, Valleberga och Löderup i Ingelstads härad. Redan 1697 finner vi

honom bosatt med sin familj i Ingelstorp, vilket framgår av församlingens födelsebok.

De kartor som blev resultatet av Amnelius' och andra lantmätares idoga arbete gör det möjligt för oss att få en inblick i de agrara förhållandena före storskiftets och enskiftets dagar. Genom dessa senare skiftesreformer utplånades som bekant efter hand bymarkens äldre indelning i Skåne. Det bör likväl erinras om att långt ifrån alla byar kartlades under de äldre skiftenas tid. För många byar finns ingen karta förrän ett århundrade senare och då i samband med enskiftet eller laga skiftet. Ett betydande antal kartor kom till då storskiftet var aktuellt under 1700-talets senare årtionden. Intressant är i detta sammanhang en karta över Stora Råby från 1780-talet. Det är en storskifteskarta, där det äldre parcellsystemet inte är inlagt utom i en enda åker, Pilåkrarna, som fått behålla sitt gamla skifte, och man har tack vare detta undantag kunnat få veta något om det gamla bolskiftet i byn.

Vid kartläggningen av byarna använde lantmätarna svensk aln (59.4 cm), och tunnlandet var liksom nu 14.000 a² (4936 m²). Undantag kunde väl förekomma. Till kartan utarbetades en ägoförteckning, som upptar gårdarnas åker och äng med angivande av varje parcells läge, storlek, jordmån och övriga omständigheter som kunde vara av betydelse. Redan genom ett översiktligt studium av kartan kan man få en ganska god inblick i dåtida planerings- och brukningsförhållanden. Man kan t. ex. beräkna de olika hemmanens areal och dennas fördelning i vångarna, mäta parcell- och tomtbredder och därigenom få en mera korrekt uppfattning om parcellernas verkliga storlek. Allt detta ger värde-

fulla upplysningar om byns planering och det dåtida samhället under den tid, då byn uppmättes och kartan ritades.

Lantmäterikartan ger alltså en bild av byn sådan den tedde sig vid tiden för karteringen. Men man vill kanske veta något mer om byn, inte endast att den har en viss utformning utan också *varför* den har fått denna. För att få besked på den punkten måste man söka komma åt den verklighet som ligger dold just i kartans tomter och åkrar. Tyvärr är detta ett ganska mödosamt arbete, och det är inte alls säkert att man kan avlocka en karta dess hemligheter eller få de upplysningar man önskar. I regel kan man likväl få veta en hel del, och stundom kan förhållanden avslöjas, som man alls inte varit beredd på.

Emellertid är kartan inte det enda dokument som kan ge kunskap om det gamla bysamhället. På skilda håll i vårt land — och även i andra länder — kan man träffa på för länge sedan övergivna åkrar och tomter. Dylika rester av äldre odling och bebyggelse går under benämningen "fossila åkrar", och det finns åtskilliga sådana även i Skåne. Det hittills största kända området av fossila åkrar ligger i Brösarpsregionen i östra Skåne. Sådana lämningar är betydelsefulla framför allt därför, att tomter och åkerskiften kan studeras direkt i terrängen, vilket annars ställer sig svårt i vårt land.

En by, sådan den framträder på en 1700-talskarta, har en lång historia bakom sig. Både bebyggelse och odling har kommit till i olika etapper, tills de nått det stadium som kartan visar. Man kan också uttrycka saken så, att en karta innehåller ett antal kulturskikt av växlande ålder och utformning, och uppgiften består i att särskilja dessa så långt det är möjligt. Ibland kan man inte nå längre

än till en relativ kronologi, d. v. s. ange vad som är äldre eller yngre, vilket särskilt är fallet vid mycket gamla odlingar. Längre fram i tiden är en mera exakt tidsbestämning möjlig.

Äldre tiders mått grundade sig på de naturliga enheterna fot och aln. För den praktiska åkermätningen var alnen ett alltför kort mått, och man använde därför en stång som innehöll ett växlande antal alnar, 5 och 6 alnarsstång var vanlig, men även andra storlekar kunde förekomma. För ännu längre sträckor begagnade man ett rep av viss längd. När Skånelagen talar om att 'rep går över by', betyder det, att byn mätes upp. Förhållandena kompliceras därav, att i äldre tid ett flertal olika fot- och alnmått var i bruk. Att så olikartade mått ändå kan användas för att tidfästa en åker eller tomt beror därpå, att vissa måttssystem är typiska för en viss tidsperiod. Även de utformade ytorna växlar på ett karakteristiskt sätt; en tomt planerades på ett annat sätt under 1200-talet än under vikingatiden eller tidigare.

Vi skall nu något närmare granska en skåneby från tegskiftets dagar och väljer byn Gullåkra i Bara härad, c:a 1/2 mil söder om Lund. (Fig. 1) Denna by uppmättes och kartlades år 1700 av lantmätaren Anthon Cöpingar på begäran av dåvarande v. guvernören över Skåne Axel Falzburg. Gullåkra hade vid detta 7 hemman, och antalet är detsamma i våra dagar. De 6 gårdarna var i det närmaste lika stora, medan nr 7, som var — och ännu är — ett kyrkohemman, hade en betydligt mindre areal. År 1657 uppges att de 6 gårdarna var frälsehemman, men före år 1700 har en del förändringar inträtt i ägandet, bl. a. har kronan förvärvat ett par hemman (nr 3 och nr 6), och det kan antagas att detta förvärv är

den närmaste anledningen till karteringen.

Bybebyggelsen ligger i åkermarkens östra del, just där åker och äng mötas och en liten bäck rinner ut i ängsmarken. (Fig. 2) De 7 gårdarna är utlagda i två rader på ömse sidor i en i öst-västlig riktning gående bygata. Söder om bygatan låg — från öster räknat — gårdarna nr 4 — 1 — 7 — 5, och i den norra gårdsraden, likaledes från öster, nr 3 — 6 — 2. Med undantag för nr 4 och nr 7, som flyttades ut vid enskiftet, är gårdarnas läge detsamma i dag, och byns planering har rubbats mycket obetydligt under seklernas lopp. Liksom överallt annars på slätten där man hade tresäde, var den odlade jorden delad i tre *vångar*, som i Gullåkra kallades *Norre vång*, *Södre vång* och *Lille vång*. Den senare låg västerut och sträckte sig i en spetsig vinkel fram mot byn. Ängsmarken, den s. k. Mossen, upptog bymarkens östra och nordöstra del.

År 1700 utgjorde den karterade arealen c:a 200 ha, varav 147 ha var åker och resten äng och betesmark. De tre vångarna var i det närmaste lika stora. Vången innehöll i sin tur ett antal mindre brukningsenheter, som kallades *åkrar*, och som kunde vara av växlande storlek, ålder och utformning. De hade alla sitt särskilda namn, vilket gjorde det lättare för bymännen att hålla reda på sina ägor. Åkernamnen fyllde samma funktion som kvarternamnen i en stad. I Gullåkra låg 12—15 sådana åkrar i varje vång. Som exempel på åkernamn kan nämnas Lundsåker, Stafsåker, Stenbolryggen, Tyarperyggen (på gränsen mot Tirup i Tottarps socken), Stigsåker m. fl. Det ligger åtskillig kulturhistoria dold i åkernamnen. Men en åker var inte den minsta brukningsenheten, och det är

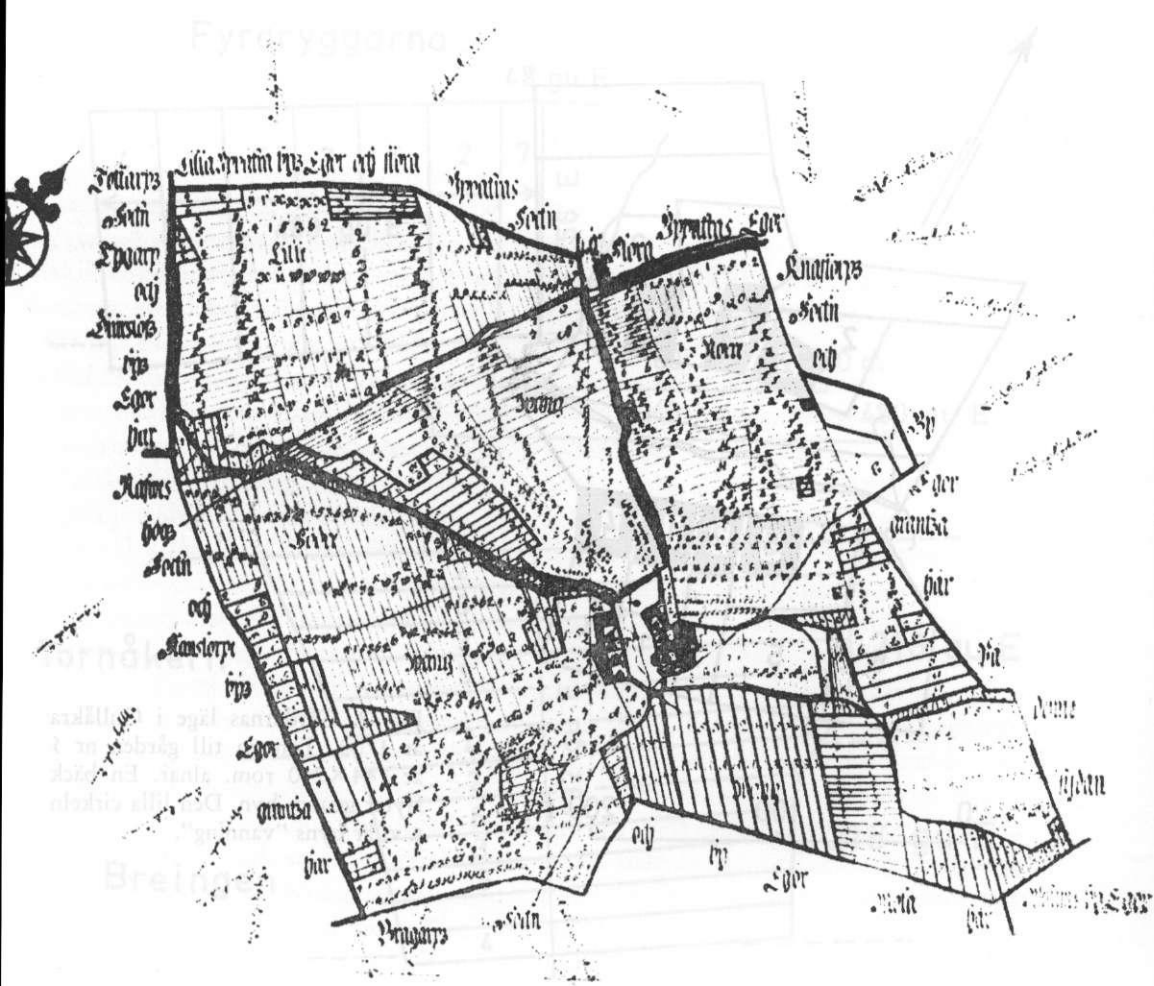

Fig. 1. Gullåkra år 1700. Till vänster på kartan ligger Södra vång och till höger Norre vång. Lille vång sträcker sig åt väster från byn. Vångagränserna markeras med grövre linjer. Den kraftiga linjen tvärs igenom Lille vång utmärker en väg. Området öster om byn med de breda parcellerna är ängsmarken.

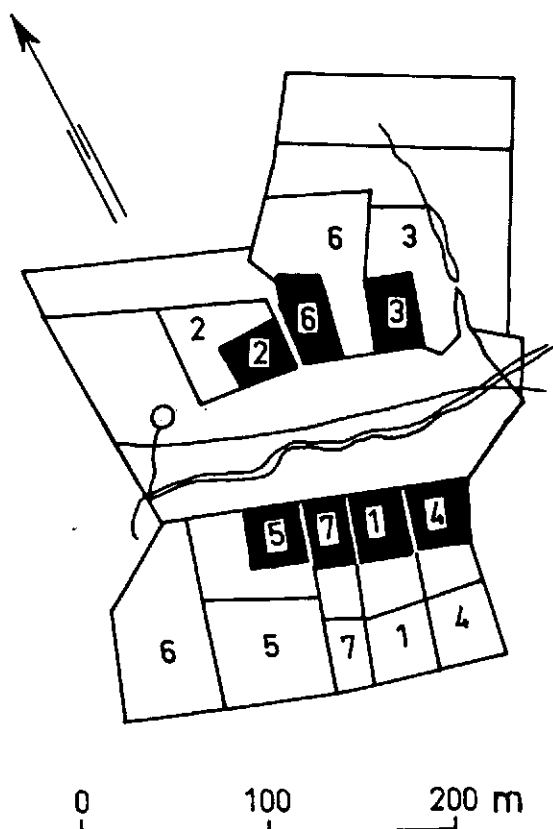

Fig. 2. Gårdarnas läge i Gullåkra år 1700. Tomten till gården nr 5 är 144×240 rom. alnar. En bäck flyter genom byn. Den lilla cirkeln t. v. är byns "vanning".

just detta förhållande som är karakteristiskt för äldre tiders skiften. Åkern var nämligen uppdelad på de olika gårdarna i byn, så att dessa hade en eller flera merendels långsmala *tegar* eller *parceller* i åkern. Enligt gammal dansk terminologi kallades dessa parceller "agrar". En "ager" var alltså det man vanligen kallar "teg" eller parcell. Detta framträder ofta på äldre kartor, där det då inte heter "Stigsåkern" utan "Stigsåkrarna". Den långsmala parcellen var den vanligaste

men ingalunda den enda typen, det fanns också blockformiga och oregelbundna parceller. Den långsmala formen lämpade sig särskilt väl för plöjning, vare sig denna skedde med plog eller årder.

Det har ständigt framhållits — och det upprepas väl alltjämt — att tegarna eller parcellerna (vi använder i fortsättningen detta senare ord) i de gamla skiftessystemen var så smala att man inte kunde bruka dem utan att komma in på grannens jord, och därför måste byamän-

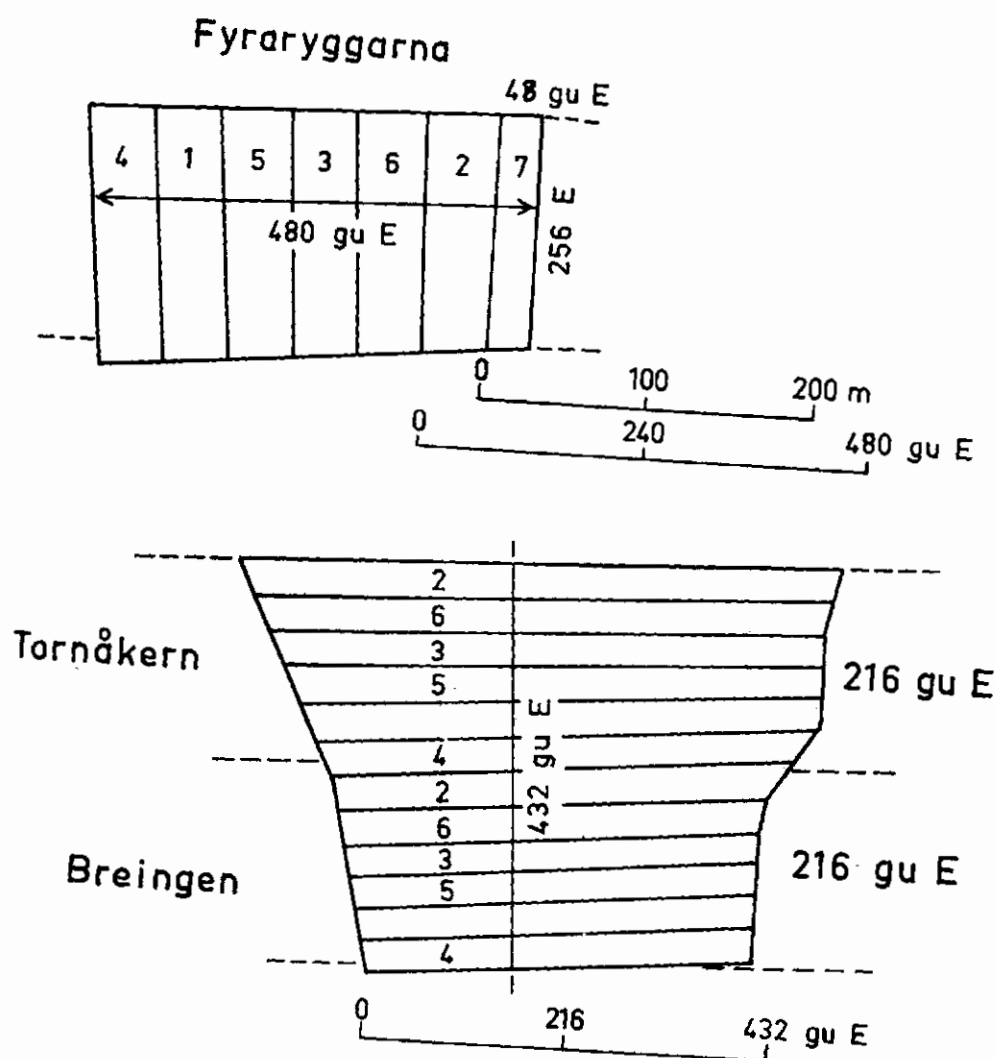

Fig. 3. Tornåkern och Breingen i Lille vång (Gullåkra). I åkern Fyraryggarna ligger en parcell som tillhör kyrkojorden nr 7. Den ingår inte i solskiftet.

nen plöja, så och skörda på samma gång. Jag skall inte här gå in på frågan om var dessa påståenden, som med en så otrolig seghet hållit sig kvar, har sitt upphov. I stället skall vi ägna oss åt att undersöka parcellernas *verkliga* bredd och storlek. I Lille vång ligger ett par åkrar som heter Breingen och Tornåkern (Fig. 3) De har båda samma bredd, c:a 120 m, medan längden är olika. Den kortaste parcellen är 239 m lång och den längsta — Tornåkerns parcell nr 2 — är c:a 350 m. Vardera åkern innehåller 6 parceller, och var och en är alltså 20 m. bred. Det är ingen obetydlig bredd. Den kortaste parcellen i Breingen har en yta av 4.780 m² — i det närmaste ett svenskt tunnland — och den längsta (nr 2 i Tornåkern) är 7000 m². I åkern Fyrarbyggarna är varje parcell (med undantag för nr 7) 40 m. bred, den är dubbelt så bred som i de föregående åkrarna. Naturligtvis fanns det också smala parceller, men medelbredden för samtliga parceller i Gullåkra är 18 m. Man måste instämma med Hannerberg, när han säger att "nog sådde man väl samtidigt och skördade ungefär samtidigt (i de gamla byarna) som man ännu gör, men detta berodde på de allmänna lagarna för groning och mognad och hade föga att göra med den skiftade åkermarkens uppdelning". I Gullåkra kunde man nå parcellerna utan att man behövde ta sig över grannarnas mark och de hade ett läge och en storlek som medgav individuell drift. En annan sak är, att man efter skörden släppte ur djuren på bete i vången, och då måste all säd vara inbärgad.

Om vi granskar parcellerna i Gullåkra lite närmare, skall vi finna att de överallt ligger i en bestämd ordning, med undantag för nr 7 som endast förekommer på spridda ställen. Ordningsföljden är

denna:

4 — 1 — 5 — 3 — 6 — 2. Detta är samma ordning som gårdarna har i byn. Första gården i räckan är den som ligger längst i öster (och söder), nr 4. Så följer de båda andra i södra gårdsraden, nr 1 och nr 5, därefter kommer den östra gården i norra raden, följd av de båda övriga (nr 6 och nr 2). Ett sådant system kallas solskifte, därför att man vid räkningen följer solens gång. Till solskiftet hörde mycket annat som skapade överskådlighet och ordning i bymarken. Man kan följa solskiftet långt tillbaka i tiden, det beskrives utförligt i landskapslagarna, och det var i bruk ända fram till enskiftet.

Eftersom solskiftet förekommit under ett halvt årtusende, ger skiftet som sådant ingen ledtråd, när det gäller att bestämma dess ålder i en by. Det kan mycket väl tänkas att solskiftet i Gullåkra införts i samband med karteringen år 1700, solskiftet var under 1700-talet anbefallt som laga skifte. Men i ägoförteckningen säges ingenting om något skifte, endast att byn är uppmätt och kartlagd. Det är sannolikt att skiftet i Gullåkra är äldre, men frågan är, hur gammalt det kan vara. Vi återvänder till de ovan nämnda åkrarna i Lille vång, Breingen och Tornåkern, som vardera hade en bredd av ungefär 120 m. I ägoförteckningen är den sammanlagda bredden 401 sv. alnar, fördelade så, att Tornåkerns bredd är 202 alnar och Breingens 199. Vi har förmodligen att göra med omräknade mått, d. v. s. den ursprungliga alnen är här omräknad i svensk aln. Kan man fastställa denna ursprungliga aln, är det också möjligt att inom vissa gränser ange den tid, då åkern lades ut, och därmed också tiden för solskiftet. Det visar sig, att den sökta alnen är en

s. k. *gutnisk* aln, som är något kortare än den svenska, 55.2 cm, och 401 sv alnar är 432 (144×3) gutniska. De båda åkrarna har en gång lagts ut med 216 alnar i bredden, och eftersom de innehåller 6 parceller vardera och dessa är lika breda, är varje parcell 36 alnar bred, allt i gutniskt mått. Den gutniska alnen tillhör framför allt 1200-talets förra hälft, och under denna tid har en nyodling skett, varigenom en ny vång — en tredje — kommit till. Det betyder att tresädet nu införes i byn, och samtidigt har byjorden, både åker och äng, skiftats om efter en helt ny delningsprincip, nämligen solskiftet.

Från svenska landskapslagar känner vi uttrycket att "tomt är tegs moder", och Jyllandslagen säger, att tomten skall fastställas till sina gränser, innan man börjar solskifta i åkrarna. I Gullåkra har man av någon anledning inte beaktat dessa regler, utan tomterna har fått vara kvar i sitt ursprungliga skick. För oss är detta synnerligen värdefullt, ty tomternas mått visar sig vara ganska litet ändrade sedan den tid då de en gång lades ut. Sålunda har södra gårdsraden en samlad bredd av 192 m, vilket är 432 romerska alnar. Som exempel på en enstaka gårdstomt kan nämnas att nr 5 är 240×144 romerska alnar, en yta av 2 rom. dagsverken (tunnland), i vårt mått 6.800 m². Dessa arealer visar att tomterna redan var mycket gamla, då byn solskiftades. Vi har kommit så långt tillbaka som till folkvandringstiden eller kanske ännu längre. I anslutning till den norra gårdsraden ligger en ännu större tomt, som kanske är den äldsta av dem alla. Det är inte troligt att alla tomterna lagts ut på samma gång. Som en samlad bebyggelse, en liten tätort, kan byn sägas ha kommit till under det första årtusendets mitt,

men den första bebyggelsen är troligen något äldre. Vi bortser här från en sannolik bosättning under bronsålder och yngre stenålder.

Men det är inte endast i tomterna vi kan följa utvecklingen. Även vissa åkrar kan ge nog så värdefulla upplysningar härom. Det förhåller sig nämligen så, att åtskilliga åkrar i själva byns omedelbara närhet inte har rubbats vid solskiftet d. v. s. de har inte fått sin längd och bredd ändrad genom den gutniska alnen, som är avsevärt längre än den romerska (rom.aln = 44.4 cm). Man har väl ansett det onödigt att spoliera det gamla åkersystemet, ett förfaringssätt som har iakttagits lite varstans, bl. a. i Mellan-Sverige. Vad Gullåkra beträffar, var dessa åkrar rätt små och följderna är, att när de solskiftades parcellerna också blev smalare än dem vi tidigare gett exempel på.

Klasåkern i Norra vång, som låg strax väster om tomterna, är en sådan gammal åker. Den är uppdelad i tre parceller — i varje parcell ingår 6 parceller — med något olika bredd på parcellerna. De smalaste är 8 m. och de bredaste c:a 13 m. Om man i stället delat Klasåkern i 2 parceller, hade varje parcell fått en bredd av 16 m. Varför har man inte gjort så? En närmare undersökning visar att åkern är utlagd med romersk aln och att den ursprungligen bestod av 3 romerska åkrar med bredderna 108—144—180 alnar. Hur dessa varit skiftade före solskiftet kan inte avgöras, men det troliga är att detta äldre skifte inte nämnvärt skilde sig från det nya. Det har funnits 3 bol i byn, och det har då också funnits 3 bolparceller i de små åkrarna. När bolen sedan delades så att man fick 6 gårdar, har de gamla parcellerna helt enkelt kluvits mitt itu — och skiftet är

Klasåkern N. W.

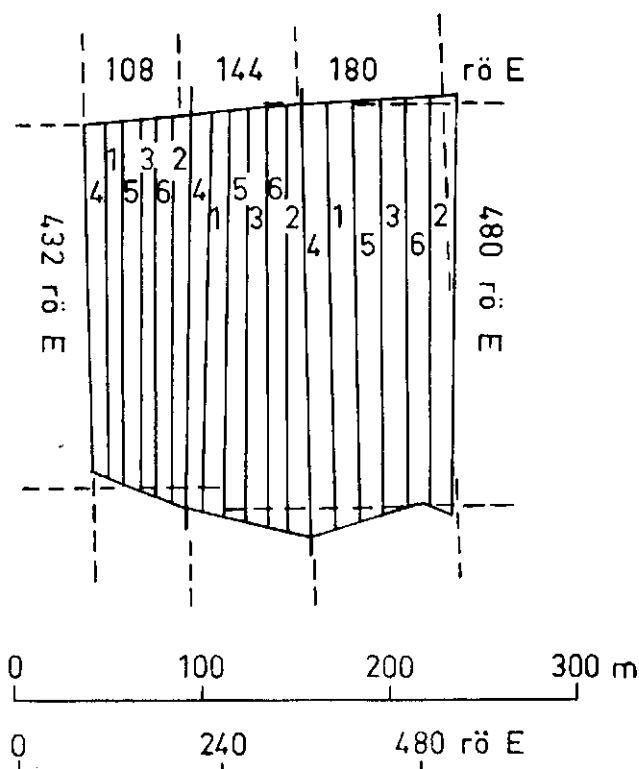

Fig. 4. Klasåkern i Gullåkra Norre vång. Åkern är uppdelad i tre parceller, som ursprungligen utgjort tre fornåkrar men som sedermera delats upp i parceller.

färdigt. Men när det gäller Klasåkern, kan vi komma ännu ett steg längre tillbaka.

De äldsta åkrar vi känner till är nämligen inte uppdelade i smala parceller utan består av breda, rektangelformade ytor som går under benämningen *fornåkrar* (ty. Kammerfluren, eng. celtic fields). Så vitt man hittills kunnat konstatera, infördes bruket med smala och

långa parceller under folkvandringstiden (400—800), och fornåkrarna tillhör sålunda ett tidigare skede, här närmast romersk järnålder, eftersom alnen är den romerska. De tre parcellagen i Klasåkern är i själva verket tre brett rektangulära fornåkrar, som senare delats i parceller. Den tidigare nämnda stora tomten, som låg alldeles i närheten, torde höra till samma skede.

Det är sålunda åtskilligt som den av Cöpingar år 1700 ritade kartan har kunnat avslöja. Från fornåkrarna under romersk järnålder, över folkvandringstiden med sina långsmala parceller, då Gullåkra som by kan anses ha planerats, och fram till högmedeltidens solskifte har kartan varit vår vägvisare. Och slutligen ger den en detaljerad inblick i hur byn såg ut flera århundraden senare, ända fram till den tid då det gamla skiftes-systemet och byalaget i äldre mening upplöstes. I byn Stora Råby strax utanför Lund har Hannerberg visat, att de äldsta tomterna har ytan 144×120 romerska alnar och att även dessa torde gå tillbaka till romersk järnålder.

I motsats till Gullåkra, som bevarat sin byplan i nästan samma utformning, är grannbyn Brågarp i samma socken nära nog helt utplånad, endast kyrkan och kyrkplatsen minner ännu om byn. Möjligen skulle man kunna räkna den öster om kyrkan liggande gården som en rest av den gamla byn. Prästgården är utflyttad. Den låg i gamla tider omedelbart intill och norr om kyrkogårdsmuren. Den äldsta kartan över Brågarps by är en storskifteskarta från år 1784. Kartan över tomterna i byn har en mycket intressant upplysning att ge. Den visar, att byn ursprungligen bestått av 3 bol, liksom Gullåkra. Det ena bolet har delats i gårdarna nr 1 och 5, det andra i nr 2 och 3 och det tredje är prästgården. Men det märkliga är, att de tre boltomterna är revade med gutnisk aln, bolbredden är hos alla tre bolen 240 gutniska alnar. Detta kan endast tolkas så att Brågarps by vid samma tid som Gullåkra, under 1200-talets förra hälft, blivit omskiftad med gutnisk aln. Skillnaden mellan byarna är den, att Brågarps boltomter reglerats i samband med skiftet medan Gull-

åkratomterna lämnats orörda. Hur de äldre tomterna i Brågarp sett ut kan vi därför inte veta. Namnen på byarna visar, att Brågarps by är väsentligt yngre än Gullåkra.

Ett skifte som var mycket vanligt i Skåne under det äldre kulturlandskapets tid var det s. k. *bolskiftet*. Bland de många bolskiftade byarna kan nämnas de stora byarna Ingelstorp och Hagestad i sydöstra Skåne, den senare med bortåt ett 50-tal gårdar. Man bör skilja mellan bolindelning och bolskifte. Bol betyder ursprungligen gård (hemman) av en viss storlek, ordet hade redan under vikingatiden en kameral innebörd, ungefär som det senare mantalet. Att säga att byarna var indelade i bol var på 1000-talet det samma som att säga att de var indelade i hemman. Senare inträdde något ändrade förhållanden, bolen delades (jmf. Gullåkra). Hur åkerjorden var skiftad, är en helt annan sak. Det kunde ske på olika sätt. Vi har redan mött solskiftet. En annan skiftesidé var bolskiftet, som är åtskilliga århundraden äldre än det förra. Ett med bolskiftet jämnårigt delningssystem är kedjeskiftet, och slutligen finns det en rad mer eller mindre oregelbundna former som går under benämningen "fornskiften".

Veberöd i Torna härad var en bolskiftad by. Den har blivit undersökt av professor David Hannerberg, som också lämnat en utförlig redogörelse för de vunna resultaten. Vi skall därför här endast beröra några väsentliga problem som hör samman med denna by. Veberöd kartlades första gången år 1704 och hade då 25 gårdar. Av dessa låg 17 gårdar i bolskifte, medan de övriga, som kommit till efter bolskiftets införande, hade sin åker fördelad på annat sätt. De bolskiftade gårdarna var fördelade på 9

Hörgårdsåkern, Veberöd

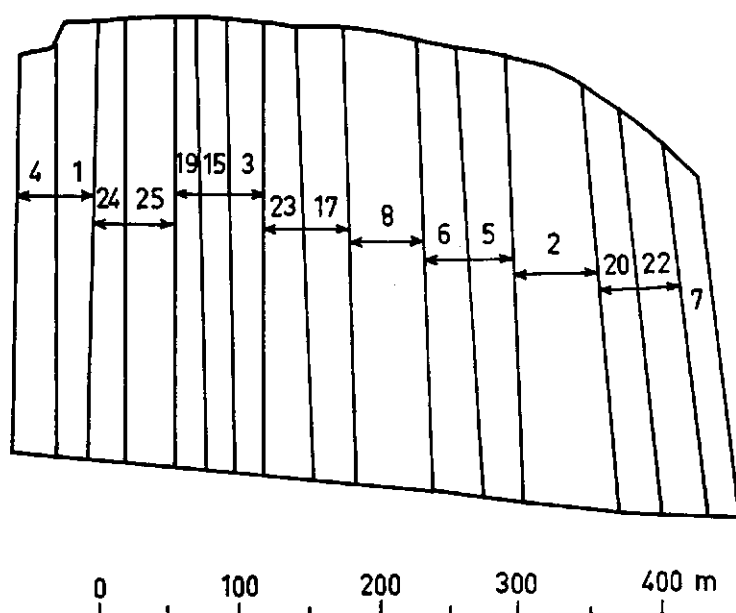

Fig. 5. Hörgårdsåkern i Veberöd. De 8 bolparcellerna utmärkes på kartan med tvärgående pilar. Varje bolparcell har en bredd av 59 m. Fem bol har sedermera delats i två hemman, ett bol i tre, och två bol (nr 8 och nr 2) har förblivit odelade. Parcellen längst t. h. (nr 7) är en kyrkojord och ingår inte i bolskiftet (jmf. Gullåkra).

bol, och till de olika bolen hörde följande gårdar: 1—4; 2; 3—15—19; 5—6; 8; 13—21; 17—23; 2—22; 24—25. Tvenne bol, nr 2 och nr 8 är odelade, medan de övriga vid senare tillfällen delats i två eller tre gårdar. Denna bolklyvning har skett någon gång under högmedeltiden.

En av byns åkrar, Hörgårdsåkern, visar bolskiftets idé. (Fig. 5) Med undantag för den längst till höger-

liggande parcellen (nr 7) som är en kyrkojord och inte deltar i bolskiftet (jmf. Gullåkra) är Hörgårdsåkern uppdelad i 8 lika breda parceller. Av någon anledning deltar inte det ena bolet (nr 13—21) i åkern. Att bolparcellerna är lika breda beror därpå, att bolen var eller ansågs vara lika stora och följaktligen skulle ha lika andel i uppodlingen. Dessa bolparceller har en ansenlig bredd, hela 59 m. Längden är nå-

got varierande, men i genomsnitt är den c:a 300 m., och varje bolparcell har en yta av 1.8 ha, i det närmaste 4 svenska tunnland. Även sedan bolparcellerna delats, är de fullt tillräckliga både i bredd och yta. Bolskiftets idé är enkel. När en ny åker tages upp, delas den i lika delar mellan de bol som deltar i uppodlingen. Finns det så många bol i byn att alla inte kan få rimlig del i åkern får de övriga sin andel i en intilliggande åker. Det är sålunda inte nödvändigt att varje bol ska ha del i varje åker.

Efter hand som uppodlingen ökar blir bolens areal större, och till slut får de en så stor yta, att en delning kan ske utan att de avsondrade hemmanens bärkraft äventyras. Denna bolklyvning framträder i Hörgårdsåkern. Gullåkra hade ursprungligen 3 bol, och dessa delades före solskiftet i 6 gårdar, och det är dessa som framträder i solskiftesschemat. Under vikingatiden var ett bols normalyta c:a 10—12 ha, men under den följande tiden ökade arealen väsentligt. Ökningen var naturligtvis olika i byarna, det kunde röra sig om 3- eller 4-dubbling av arealen.

Undersökningen av Veberöd gav vid handen, att byn kommit till genom sammanslagning av två äldre byar, s. k. primärbyar, under vikingatidens senare del. Samtidigt har åkern bolskiftats. Den ena av byarna har legat ute i marken. Den har lagts ned och flyttats in på det område där Veberöds by ligger. Det har alltså funnits en bebyggelse innan byn Veberöd kom till. Koncentrationen av bebyggelsen var föranledd därav, att man var i färd med att införa ett nytt brukningssystem, nämligen tvåsåde. Vid tvåsåde delades jorden upp i två vångar eller gården, och det var då inte lämpligt att ha en bebyggelse ute i vångarna.

En dylik var ett hinder både när vången var besådd och när den utgjorde en gemensam betesmark. Det bör kanske tilläggas, att ett bol som bestod av flera gårdar kunde ha uppkommit inte endast genom klyvning utan även på så sätt att några mindre gårdar slagits samman till en större enhet.

En annan form av regelbundet skifte är det s. k. kedjeskiftet, som är besläktat med bolskiftet i så måtto, att det odelade bolet utgör underlaget för detsamma. Medan vid bolskiftet åkern delas upp i ett antal breda bolparceller, så sker vid kedjeskiftet delningen på så sätt, att varje bol får ett antal smalare parceller i åkern, och dessa ligger omväxlande med parceller som tillhör de andra bolen. Vi antar att byn har 3 bol som vi kallar A, B och C. Vid bolskifte får man 3 breda bolparceller, men vid kedjeskifte blir ordningsföljden i åkern denna: A—B—C—A—B—C—A—B—C etc.

Bolskifte

A	B	C

Kedjeskifte

A	B	C	A	B	C	A	B	C

Virrestads by i Järrestads härad och Tågarps by i Glemminge socken hade kedjeskifte.

Bolen i en by var i stort sett lika stora, man säger att de var egaliserade. När de första underrättelserna om bolet framträder på 1000-talet, är egaliseringen redan genomförd. Bolet var då en kameral storhet som utgjorde underlag för skilda prestationer. En viss naturlig likformighet hos bolen har väl tidigt gjort sig gällande därigenom att byamännen merendels samfällt tog upp ny åker, även om undantag förekom. Men när bolen samtidigt skulle utgöra kamerala enheter, räckte det inte med att bolen i samma by var lika, det var även nödvändigt att de i alla byar hade en åtminstone jämförbar yta. Bolens areal måste mätas upp och taxeras.

För byamännen var det nödvändigt att vara förtrogna med konsten att mäta tomter och åkrar. Den färdigheten hade de alltid behärskat. Tack vare fynd i danska torvmossar känner vi till mätstänger av mycket hög ålder, indelade i fot och aln. Bland ytmåtten är dagsverket, sedermera tunnlandet, redan omnämnt, men det fanns också andra mått, såsom fjärdingar och åttingar. För att komma ihåg det inbördes förhållandet mellan dessa hade man stöd av vissa minnesregler, som efter behov kunde försees med tillägg. Genom muntlig tradition fördes de vidare från far till son, och slutligen — långt senare — upptecknades en och annan regel. En dylik samling regler har bevarats i en medeltida lista som har följande lydelse:

- 24 fåror gör 1 åker
- 2 åkrar gör 1 fjärding
- 8 famnar i en äng gör 1 fjärding
- 16 fjärdingar gör 1 åtting
- 4 åttingar gör 1 bol.

En dylik lista var till gagn inte endast för byamännen utan även för myndigheter av skilda slag. Det har visat sig att de rader som talar om fjärdingen är äldre än de som handlar om åtting och bol. Den största enheten har växt fram ur de mindre, fjärding och åtting. I Mellan-Sverige var åttingen eller attungen normalenheten, en by indelades här i ett visst antal attungar, medan i de gamla danska landskapen bolet blev den största enheten. När man hunnit så långt fram, då har listan i sin helhet använts vid egalisering av bolen. Under medeltiden blev den mindre användbar, även om vissa delar av den fortfarande brukades. Sålunda har satsen "8 famnar i en äng gör 1 fjärding" använts, då ängsmarken i Gullåkra solskiftades.

Som andra liknande regler har även dessa verkat svårbegripliga för senare släkten, men när de sattes in i sitt sammanhang och prövades på tomter och åkrar, kom man lösningen på spåren. Listan har nämligen tjänat rent praktiska syften. Med utgångspunkt från ett romerskt dagsverke om 3406 m² kan vi s. a. s. översätta listan till nutida mått. Ett fullt bol utgjorde under vikingatiden 32 dagsverken (tunnland), och dess areal blir 10.9 ha. Eftersom bolet enligt listan innehåller 64 fjärdingar, blir fjärdingens yta 1/2 tunnland.

$$1 \text{ fjärding} = \frac{1}{2} \text{ tld} = 1703 \text{ m}^2$$

$$16 \text{ fjärdingar} = 1 \text{ åtting} = 2.72 \text{ ha}$$

$$4 \text{ åttingar} = 1 \text{ bol} = 4 \times 2.72 = 10.9 \text{ ha}$$

De här erhållna värdena får betraktas som riktvärden. Vid mätningarna använde man nämligen alnar av olika längd och ytornas storlek växlade, ibland blev de något större ibland mindre. Men när man inom vissa gränser kan ange ett bols storlek, liksom åttingens och fjärdingens, har samtidigt de ålderdomliga

termerna fått en konkret innebörd. Man vet vilka storlekar det rör sig om, även om värdena varierar något.

En by har liksom andra samhällen genomgått åtskilliga förändringar. Uppfattningen om hur man på bästa sätt skulle planera åkrar och tomter har växlat. Ibland har impulser utifrån verkat stimulerande, liksom kulturläget över-

huvud har påverkat utvecklingen. Vissa perioder har varit mer livaktiga än andra. Efter en tid av nydaning har man slagit sig till ro med de vunna resultaten. De här ovan valda exemplen från olika byar har velat ge några glimtar ur det agrara samhället i dess tidigare utformning och samtidigt antyda vad kulturlandskapsforskningen sysslar med.

Litteratur:

Andersson, H. Skånska åkerskiften. Ymer 1966

Andersson, H. Gullåkra — ein durch Sol-schifte geteiltes Schonendorf. Geogr. Annaler. Vol. 47 ser. B 1965. 1.

Andersson, I. Skånes historia, Till Saxo och Skånelagen. 1947

Dahl, S. Torna och Bara, Studier i Skånes bebyggelse- och näringsgeografi före 1860. 1942

Hannerberg, D. Byamål, tomtreglering och

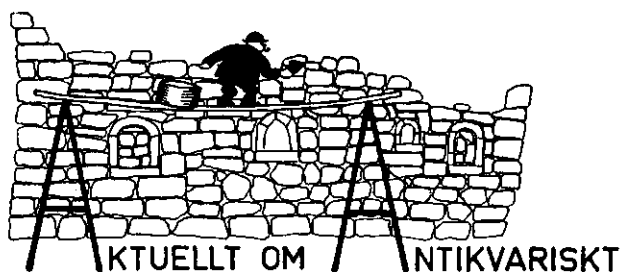
odlingsgång. K. Hum. Vet.samf. årsberättelse 1954—55. (Behandlar bl. a. Råby)

Hannerberg, D. Skånska bolskiften. Veberöd. Sv. Geogr. årsbok 1958

Normann, C.-E. Den kyrkliga jorden och kronans jordeböcker. Svensk Tidskrift. årg. XLIII. 1956

Weibull, C. G. Skånska jordbrukets historia intill 1800-talets början. 1923

Wester, E. Några skånska byar enligt lantmäterikartorna. SGA 1960.

TOMMARP

Tommarp på Österlen, den medeltida staden Thumatorp, var under sommaren och hösten 1967 föremål för arkeologiska undersökningar, vilka fortsatte under våren 1968. Den närmaste anledningen är nedläggningen av VA-ledningar i det centrala Tommarp. De arkeologiska grävningarna företages som beredskapsarbete och bekostas av Arbetsmarknadsstyrelsen.

Det medeltida Thumatorps centrum har beräknats vara i stort sett koncentrerat till området kring kyrkan med en sträckning norr-söder, och grävningarna har också orienterats hit.

Grävningens förutsättning, VA-anläggningen, blev helt naturligt bestämmande för dess uppläggning, på så sätt att långa smala schakt togs upp längs ledningarnas projekterade sträckning. Detta förfaringssätt erbjuder ur arkeologisk synpunkt både fördelar och nack-

delar. Nackdelarna hör samman med nödvändigheten att i det enskilda fallet lämna frågor obesvarade, som möjligen kunnat besvaras genom en undersökning utanför schaktets sträckning. Fördelarna är å andra sidan uppenbara. Genom att schaktet skär genom stora områden vinnns material för en helhetsbild av den undersökta platsens karaktär: dess utsträckning, dess lagerbild och dess fyndtyper.

I fallet Tommarp kan redan nu sägas, att dessa faktorer har gjort grävningarna från 1967 ytterst värdefulla. Sålunda kan man med ledning av dessa skönja en tämligen säker avgränsning av Thumatorp mot öster. Vidare torde fyndmaterialet, efter bearbetning, kunna ge kompletterande och viktiga upplysningar kring frågan om Thumatorps uppkomst och blomstring, och därmed ge ytterligare material till bedömningen av Österlens tidigmedeltida historia. L. R.

Palanderska gården i Karlskrona efter restaurering.
Foto Blekinge museum 1967.

KARLSKRONA PALANDERSKA GÅRDEN

Den förste ägaren till denna tomt vid Skeppsbron var köpmannen Thore Christophers, som tillhörde en böhmisk släkt och på 1680-talet inflyttade från Ronneby till Karlskrona. Tomten, där Christophers anlade ett skeppsvarv, förvärvades av tullöverinspektören J. F. Lagerbjelke, som i början av 1700-talet uppförde den nu kvarstående huvudbyggnaden, med bottenvåning av sten och övervåning av timmer under säteritak, och ett f. d. packhus, det s. k. kansliet, av timmer under rakt valmtak.

Efter att några år ha inhyst tullkamraren inköptes gården av kronan år 1719. Den tjänstgjorde därefter som landshövdingeresidens med packhuset som kansli fram till 1785. Efter 1855 var gården under flera generationer i handelshuset

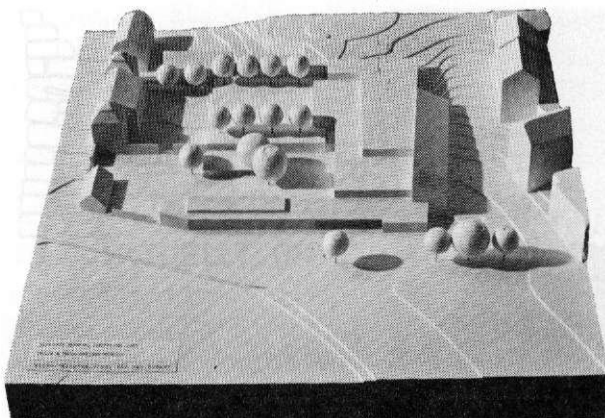
Palanders ägo och omgavs då av ekonomibyggnader och timrade packhus, som revs på 1950-talet. Ägare är sedan 1951 Karlskrona stad.

Huvudbyggnaden, som varit helt överputsad, har nu återfått sitt ursprungliga utseende med gul panelning och rosa stengrund.

G. W.

NYTT MUSEUM

Arkitekttävlingen om en nybyggnad för Blekinge museum i Karlskrona är avgjord. Vinnare blev Uhlin & Malm Arkitektkontor AB i Stockholm. Museet kommer att flytta från sitt gamla hem sedan 1901 i den Eneskiöldska amirals-

Modell av det vinnande förslaget till ny museibyggnad i Karlskrona. Längst till vänster Borgmästaregatan med Grevagårdens corps de logis, närmast i förgrunden Borgmästarefjärdens, därovanför Fisktorget med museets entré i den låga längan med salar för tillfälliga utställningar, till höger vid Arklimästargatan museets huvudkomplex.

gården vid Amiralitetstorget ned till Fisktorget vid Borgmästarefjärdens innersta vik.

Här upptar den nya museifastigheten nordvästra delen av kv. Wachtmeister, i dag med delvis förslummad bebyggelse men också med en historiskt och arkitektoniskt kostbar klenod, för karlskroniter-na bäst känd som "Grevagården". Det är den Wachtmeisterska ättens stadsgård, anlagd under 1700-talets första år av amiralgeneralen Hans Wachtmeister. Denna nu något derangerade barockmiljö, med corps de logis, parterr och terrassträdgård i strängt axial följd, kommer att restaureras och ingå i museianläggningen.

Det är sättet att förena gammalt och nytt till en meningsfull samverkan i stadsbilden lika mycket som speciella förtjänster i fråga om planlösning, rumsgestaltning och inre funktioner hos nybygget, som till slut — bland 85 förslag — fört fram det Uhlin & Malmska till första plats.

SIMRISHAMN

Bergengrenska Gården — gammal handels- och ämbetsmannagård vid Stortorget i Simrishamn — övergick häromåret i stadens ägo och iordningställes nu. Omkring 1820 utbyggdes den av J. H. Kock (bördig från Trelleborg), i en typisk gruppering med mangård- fägård- trädgård: från torget ut till betesmarken 100 m därifrån! Snart blev dock läget i centrum för inklämt för spannmålshandels behov; gården blev säte för andra "män i staden" (ur familjerna Bratt, Holst, Bergengren) samt inköptes för 25 år sen av Ehrnberg & Sons Läderfabrik. Då genomfördes en väsentlig men varsam restaurering (under ledning av Erik Lundberg och Gösta Ehrnberg) som gav hela gården ett nytt liv: tvååvånings manbyggnaden mot torget (med korsvirke under empire-puts) fick tjäna som ett slags "hemgård" för stadens föreningar,

I. A.

och den stora lummiga trädgården har sen dess utgjort en kär och lugn tillflyktsort för både stadsbor och främlingar. Såväl byggnader som trädgård registrerades också som kulturminnesmärke.

När Bergengrenska Gården nu går in i sitt fjärde "levnadsskede" — kanske som ett "representationshus" för Simrishamns stad, med en underbart rofylld och minnesrik miljö för människor som trängta efter förfriskning och vila i det gröna — har staden påbörjat en serie restaureringsarbeten, med gott stöd, i organisation och ekonomi, från Riksantikvarieämbetet och Arbetsmarknadsstyrelsen. Av "fälgårdens" tre uthus-längor (magasin, stall och loga) kvarstår endast *logan* (aldrig restaurerad). Riksantikvarien gav stadsark. Rune Velin i Ystad uppdraget att göra ritningar till dess ombyggnad, och AMS-arbetena härmed står under landsantikvariens tillsyn. Längan har "rätats upp", på en ny grund, och timran användes så långt möjligt är. Dörrar, fönster och luckor utformas i anslutning till förut befintliga. I den nu helt "utblåsta" logan skall inbyggas kök med kiosk och stor kaffestuga à la gammalt gästgiveri. Men i sommarens soliga dagar lär väl gästerna föredra att sitta ute på gården under det 300-åriga vårdträdets mäktiga grenvalv!

Under logans breda mansardtak har rymts tvenne spannmålsloft; på det nedre av dem kan nu hantverkssamlingarna från Osterlens Museum (med 6—7 verkstadsinteriörer m. m.) äntligen få en permanent uppställning. Detta "hantverksloft" bör kunna bli en extra publikattraktion för gården och staden.

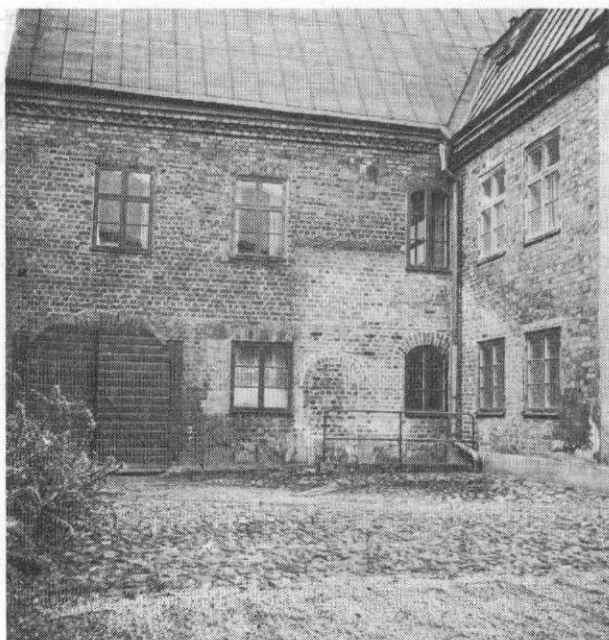
Både sommarservering och hantverksmuseum blir alltså välkomna, såsom uppfyllande gamla önskemål i Simrishamn. Gård och trädgård bildar här ock-

så en idealisk sommarscen för t. ex. konserter. Och när efterhand hela kulturminnesmärket Bergengrenska Gården åter blivit varligen iståndsatt, utan och innan, skall "miljö-staden" Simrishamn ånyo kunna framvisa en *levande* och tjugande miljö — ett äkta, fint "kulturhus" med få motsvarigheter i vårt land.

G. Å.

KRISTIANSTAD

Stadsfullmäktige i Kristianstad tillsatte den 9 mars 1966 en kommitté, som skulle utreda frågan om "bevarande av i staden befintliga ur kulturhistorisk eller annan orsak värdefulla byggnader". Den 26 oktober 1967 framlades kommitténs förslag till klassificering av de värdefulla byggnaderna inom den nuvarande, vidgade stadens gränser. I betänkandet konstateras att Kristianstads intressanta byggnadshistoria i väsentliga drag fortfarande kan studeras i bevarade byggnader. Framför allt tre epoker har satt sin prägel på staden, nämligen först tiden för stadens grundläggning och de närmaste decennierna därefter, därefter 1700-talets senare hälft och slutligen 1800-talets senare hälft. Beträffande innerstaden konstaterar kommittén att stadsplanen i sina väsentliga drag är bevarad, varför det ur konst- och kulturhistorisk synpunkt är synnerligen angeläget, att framtida åtgärder ifråga om ny bebyggelse och trafikplanering anpassas till den historiskt givna plan. Vidare

Södra delen av Fortifikationshuset är en av de äldsta bevarade tegelbyggnaderna i Kristianstad, byggt 1630.
Foto Kristianstads museum.

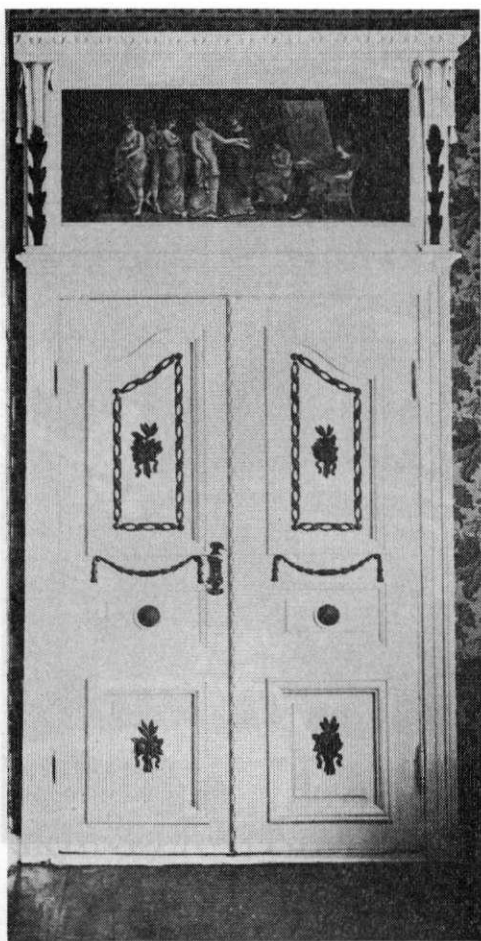
är det av stor vikt att saneringen av byggnadsbeståndet inom stadskärnan sker på sådant sätt att ny bebyggelse till byggnadshöjd och fasadutformning ansluter sig till befintlig, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Kommittén har indelat de inventerade byggnaderna inom Kristianstads kommun i tre grupper av vilka grupp I omfattar byggnader av stort kulturhistoriskt värde, vilkas bevarande måste anses synnerligen angeläget, grupp II övriga byggnader av sådant kulturhistoriskt värde att de bör bevaras och grupp III sådana byggnader som har intresse ur kulturhistorisk eller annan synpunkt och som i varje fall icke bör rivas eller förändras utan att tillfälle bereds att genom uppmätningar och fotografier dokumentera deras utseende.

Inom stadskärnan har 20 byggnader förtecknats i grupp I. Flertalet av dessa är i offentlig ägo och förutsättningarna för att de skall bevaras och underhållas synes vara goda. Av de byggnader i grupp I, som är i privat ägo, är några nyligen restaurerade. Men beträffande flera av byggnaderna i grupp II krävs inom en snar framtid ett ställningstagande från stadens sida.

Flera byggnader inom Kristianstads stadskärna är av sådant allmänt intresse, att de är skyddade genom särskilda föreskrifter. Inom staden finns exempel på byggnadsminnen enligt 1960 års lag (museet och Norra kasern med stadsporten och kyrkappan samt Österbergsgården), statliga byggnadsminnesmärken såsom residenset och Kronohuset vid Stora torg samt byggnader som K-

KRAPPERUP

Hammarshus har värdefull fast inredning. Den vackert skurna dörren är från omkring 1790. Foto Thorsten Andersson.

märkts i stadsplan t. ex. den nyligen restaurerade Garvaregården. Även inom den vidgade kommunen finns ett flertal byggnader av framträdande kulturhistoriskt värde. Här kan erinras om Maria-kyrkan i Vä, Ovesholms slott (Träne socken) och den relativt litet kända Hammarshus herrgård (Nosaby socken), en trevåningsbyggnad från 1790 vari ingår delar av ett litet senmedeltida hus och en större anläggning från 1600-talets början. *E. T.*

I gåvobrev den 21 oktober 1967 har friherre Gustaf Gyllenstierna skänkt Krapperups borg med trädgård och park, den till Krapperups fideikommiss hörande delen av Kullaberg, åkerbruksområdena mellan Nyhamnsläge och Kullaberg och strandmarkerna mellan Nyhamnsläge och Mölle till en stiftelse benämnd Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen. Gåvan, som även omfattar inventarier och samlingar på Krapperups borg, är lämnad ur den del av fideikommisset varöver friherre Gyllenstierna äger förfoga genom testamente.

Stiftelsen har bl. a. till ändamål att främja vetenskaplig forskning, häri inbegripet arkeologisk forskning inom Brunnby kommun. Vid förvaltningen av stiftelsens jordegendomar skall iakttagas att egendomarna alltid vårdas väl, att all skälig hänsyn tages till skyddet av naturen och att alla fornlämningar skyddas. Det påpekas särskilt att Krapperups borg städse skall hållas i värdigt skick och att trädgård och park skall skötas som hittills. Vissa delar av slottets inre skall bevaras i oförändrat skick. Erforderlig sakkunskap skall konsulteras rörande vården av parken, slottet och de inre inventarierna och samlingarna.

Kulturminnes- och naturvården har anledning glädjas över friherre Gyllenstiernas generösa gåva, som vittnar om en stor omsorg om Krapperups värdefulla kulturmiljö. Genom stiftelsen skapas garantier för att det minnesrika slottet och det omgivande, vackra landskapet bevaras åt framtiden.

E. G.

Klostergatan i Lund. Foto Lennart Olson/Tio.

LUND

En av stadsfullmäktige i Lund tillsatt kommitté utförde 1950—52 en inventering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i staden. Resultatet redovisade kommittén i ett betänkande "Lunds stadsbild", som kom ut av trycket 1952. Det har länge varit utsålt.

Stadens utveckling och de allt besvärligare trafikproblemen i Lunds gamla stadskärna har, jämte en i många avseenden ändrad syn på den befintliga bebyggelsens värde, aktualiserat behovet

av en ny inventering. Stadsfullmäktige tillsatte därför 1963 en ny kommitté "för komplettering och nyutgivning av 1952 års inventering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Lund". Denna kommitté redovisade en del av sitt arbete i en utställning i Konsthallen i september 1966. Dess betänkande är nu under tryckning och kan väntas utkomma under juni 1968. Vid inventeringen har den tillämpat i huvudsak samma principer som kommittén 1950, men den har vä-

sentligt vidgat ramen för sitt arbete. Den i betänkandet ingående inventeringslistan upptager mer än tusen hus, mot 237 i 1952 års lista. Därav har 342 bedömts ha kulturhistoriskt eller estetiskt värde. Vid inventeringen har särskilt intresse ägnats den tidigare föga beaktade bebyggelsen från 1800-talets sista år och 1900-talet, representerande stilar som nygotik, nyrenässans, jugend, nationalromantik, nyba-

rock och 20-talsklassicism. Ett antal stadspartier med särskilt framträdande historiska och estetiska värden behandlas utförligt och klassificeras på samma sätt som de enskilda husen. Så framhålles till exempel Klostergatan med dess utpräglade citykaraktär och bebyggelse från Lunds expansionsperiod efter järnvägens tillkomst 1856 såsom en "värdefull" miljö.
R. B.

SKÅNELANDSLITTERATUR

Historisk-antikvarisk bibliografi

sammanställd av John Tuneld

1966.

Forts. från nr 2, 1967.

Andersson, Helge, Claus Mortensen. Skånes reformator. Malmö, Förf., [1966]. 8:o. 24 sid. Kr. 2: 50.

Björnsjö, Nils & Lindälv, Elof, Fjärås bräcka. Vinjetter av *Svenrobert Lundquist*. Göteborg, Gumpert, 1966. 8:o. (2), 21, (1) sid. Kr. 2: 75.

Bennheden, Maj-Britt, Morup från forna tider till våra dagar. Falkenberg, Hallands-nyheter, 1966. 8:o. 291 sid. Kr. 38: —; inb. 44: —.

Frostin, Ernst, Eskilstorp. Det gamla och det nya templet. Historik och beskrivning. Malmö, Oxie hembygdsförening, 1966. 8:o. 32 sid. Kr. 2: —. (Oxie härads kyrkor. 7.)

- Föreningen för fornminnes- och hembygds-
vård i sydöstra Skåne. Småskrifter. Sim-
rishamn, Österlens museum. 8:o.
10. *Lindberg, Assar M.*, Som drängpojke
på Österlen vid seklets början. 1966.
24, (2) sid. Kr. 4: —.
- Föreningen Gamla Christianstad. Årsskrift.
19 (1966). Kristianstad, Föreningen Gam-
la Christianstad, 1966. 8:o. 128 sid. Kr.
15: —.
- Handlingar angående Villands härad. 23.
Kristianstad, Villands härads hembygds-
förening, 1966. 8:o. 77 sid.
- Hägge, Eric*, Kommunalt sekel. Falkenbergs
stadsfullmäktige 1866—1965. Minnesskrift
utarbetad på uppdrag av Falkenbergs
stadsfullmäktige. Falkenberg, Dahlgrens
bokhandel, 1966. 8:o. 271 sid. Kr. 20: —.
- Krönika från Fagereds pastorat. [10] (1966).
Fagered, Fagereds pastorats hembygdsföre-
ning, 1966. 8:o. 78 sid. Kr. 5: —.
- Kungsbacka före branden 1846... Red.:
Stig Tornehed. Kungsbacka 1966. 8:o.
233 sid.
- Källsbo, Arne*, Flerårsplan för Halmstads
kommunblock. Synpunkter i anslutning
till översiktsplanen (Kommunernas tid-
skrift. 47 (1966), sid. 739—744).
- & *Flodin, Carl Erik*, Översiktsplanering
inom Halmstads kommunblock (Svenska
stadsförbundets tidskrift. 58 (1966), sid.
679—682).
- Månsson, Nils*, Efterskörd. Sösdala, Förf.,
1966. 8:o. 206, (1) sid. Inb. Kr. 18: —.
- Nobel, Olof*, Med Gud i hägen och Båstad
på hjärnan. Minnesintryck och målsätt-
ningar kring Ludvig Nobels kulturgärning
(Bygd och natur. 1966, sid. 96—104).
- Sandklef, Anders*, Varbergs slott och fäst-
ning. Stockholm, Almqvist & Wiksell,
1966. 8:o. 47 sid. Kr. 2: 75. (Svenska
fornminnesplatser. 49.)
- Simlångsdalen, Breareds och Snöstorps sock-
nar. Utg. av Stiftelsen för kultur- och na-
turvård inom Simlångsdalen. Red. av
Sven Tengnäs. Halmstad, S. Tengnäs,
1966. 8:o. 183, (1) sid. Inb. Kr. 18: —.
Bibliofilupplaga (300 ex.) inb. 30: —.
- Slättåkra socken, kommun, bygd och folk.
Slättåkra, Kommunalfullmäktige, 1966.
8:o. 193, (1) sid. Kr. 20: —; inb. 30: —.
- Swahn, Sven-Öjvind*, Gårdar och människor
i det gamla Karlskrona. [Ny uppl., red.
och kompletterad av *Jan-Öjvind Swahn*.]
Lund & Karlskrona, Cygnus, 1966. 8:o.
270, (1) sid. Kr. 18: —.
- Svensson, Georg*, Hemmavid. Vinslöv, Vins-
lövs bokhandel, 1966. 8:o. 207 sid. Kr.
18: —.
- Tynelius, Sven*, Att bo på Norra Fäladen i
Lund (Stadsbyggnad. 1966, sid. 67—81).
- Utvandringen från Halland. Utdrag ur Emi-
grationsutredningens betänkande (utg. år
1913) med bilagor 1—20 med register
(utg. 1908—1914). Vessigebro, Hallands
bildningsförbund, 1966. 8:o. 43 sid., 1 bl.
Kr. 3: —.
- 1967.
- Andersson, Helge*, Pehr Johan Böklin 1796
—1867 (Lunds stifts julbok. 1967, sid.
166—182).
- Axel-Nilsson, Göran*, Nya studier om krypt-
bilderna i Lunds domkyrka (Rig. 50
(1967), sid. 81—108).

- Bengtsson, Rune*, Detaljhandelsutvecklingen i Lund 1962—65 (Svensk geografisk årsbok. 43 (1967), sid. 19—53). 18.)
- Blekingeboken. Årsbok för medlemmarna i Blekinge musei- och hembygdsförening. 45 (1967). Karlskrona, Blekinge musei- och hembygdsförening, 1967. 8:o. 190 sid. Kr. 15:—.
- Brenner, S. Otto*, Personhistoriska källor för Skåne, Halland och Blekinge... Malmö, Skånes genealogiska förening, 1967. Fol. 88 sid. Kr. 15:—.
- Brogårdh, Thore*, Historiska uppteckningar och folklivsskildringar. Markaryd, Förf., 1967. 8:o. 133, (1) sid. Kr. 16:50; inb. 25:—.
- Carlquist, Sven & Borg, Gösta*, Ystadshistoria i sten. Ystad, Ystads fornminnesförening, 1967. 8:o. 207 sid. Kr. 20:—.
(Ystads fornminnesförenings skrift. 12.)
- Ek, Sven B.*, Stadens födelse. Eslöv, Eslövs museum, 1967. 8:o. 66, (1) sid. Kr. 1:—.
(Eslövs museums skriftserie. 3.)
- Erlandsson, Alf*, Skånska generalguvernementet 1658—1693 och dess arkiv. Förvaltnings- och arkivhistoriska undersökningar. [Zusammenfassung.] Lund, Gleerup, 1967. 8:o. (1), 289, (1) sid. Kr. 30:—.
(Bibliotheca historica Lundensis.
- Fernström, John*, Jubals son och blodsarvinge. Självbiografiska anteckningar. Lund, Gleerup, 1967. 8:o. 224 sid. Kr. 22:—.
- Forslid, Erik*, Svalövs historia. 3. Den svenska tiden från freden i Roskilde 1658 till de nya kommunallagarna 1862. Svalöv, Svalöfs gille, 1967. 8:o. 179 sid. Kr. 15:—.
(Skrifter utg. av Svalöfs gille. 4.)
- Friberg, Per*, Lundagård (Havekunst. 1967, sid. 51—56).
- Föreningen Gamla Karlskrona. Årsbok. 1967. *Wilstadius, Paul*, Guldsmidsämbetet i Karlskrona. Karlskrona, Föreningen Gamla Karlskrona, 1967. 8:o. 138, (2) sid. Kr. 18:—.
- Det gamla Trelleborg. Årsskrift. 1967. Trelleborg, Trelleborgs museum, 1967. 8:o. 118, (1) sid. Kr. 9:—.
- Gärds härads hembygdsförenings årsbok. 32 (1967). Djurröd, Gärds härads hembygdsförening, 1967. 8:o. 128 sid. Kr. 10:—.
- Göinge hembygdsförenings årsbok. 46 (1967). Broby, Göinge hembygdsförening, 1967. 8:o. 104, (12) sid. Kr. 10:—.
- Halland. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Hallands län. 50 (1967). Halmstad, Hallands museum, 1967. 8:o. 176 sid. Kr. 12:—.
- Halland och hallänningar. Årsbok. 11 (1966). *Ahlberg, Alf*, Albert Nilsson. Människan, forskaren, hallandssonen. Halmstad, Samfundet Hallands biblioteks vänner, 1967. 8:o. 51 sid. Kr. 15:—.
- Hallandsbygd. 9 (1967/68). Köinge, Mellersta Hallands hembygdsrets, 1967. 8:o. 101, (1) sid. Kr. 4:—.
- Handlingar angående Villands härad. 24. Kristianstad, Villands härads hembygdsförening, 1967. 8:o. 70 sid.
- Hartler, Hans-Lennart*, Hvenhilds och Sankt Jakobs ö (Lunds stifts julbok. 1967, sid. 137—147).
- Hedvall, Anders*, Då Skåne var danskt. Läsebok för gemene man. Köpenhamn, A. Vestergaard A/S, [1967]. 8:o. 96, (2) sid. Kr. 20:—.

- Heimer, Astri*, De mörka åren från skånsk horisont. Stockholm, Norstedt, 1967. 8:o. 162, (2) sid., (2) pl.-bl. Kr. 21: —.
- Hähnel, Märta*, Det danska Halmstad. En kort orientering. Varberg, Förf., 1967. 8:o. 31 sid. Kr. 4: —.
- , Varbergs fästning. En kort orientering. Varberg, Förf., 1967. 8:o. 15, (1) sid. Kr. 2: —.
- Ingers, Ingemar*, Från Skånes reformations-tid (Lunds stifts julbok. 1967, sid. 16—39).
- Kullabygd. Kullens hembygdsförenings årsskrift. 40 (1967). Höganäs, Kullens hembygdsförening, 1967. 8:o. 154, (1) sid. Kr. 10: —.
- Kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Kristianstad. Förslag till klassificering [av kommitterade *Carin Granning, Nils Erik Wååg, Egon Thun* och *Thorsten Andersson*]. Kristianstad, Stadsfullmäktige, 1967. 4:o. (1), 5, (2), 6, 6, (1) bl., 25 pl.-bl. [Stencil.]
- Kvidinge sockens hembygdsförenings skriftserie. 3. Kvidinge, Kvidinge sockens hembygdsförening, 1967. 8:o. 40 sid. Kr. 4: —.
- Larsson, Artur*, Hur annorlunda då. Minnen från ett samhälle på Söderslätt. Mit einer deutschen Zusammenfassung. Lund, Gleerup, 1967. 8:o. 101, (1) sid. Kr. 17: 50. (Skrifter från Folklivsarkivet i Lund. 9.)
- Lewan, Nils*, Landsbebyggelse i förvandling. En studie av utvecklingen i Skåne sedan 1910 med särskild hänsyn till arbetstillfäl-lenas omfördelning. Lund, Gleerup, 1967. 8:o. 227, (1) sid. Kr. 24: —. (Meddelan-den från Lunds universitets geografiska in-stitution. Avhandlingar. 50.)
- , Tottarp i Bara härad. Utveckling av be-byggelse och domänstruktur sedan enskif-tet (Svensk geografisk årsbok. 43 (1967), sid. 75—85).
- Limhamniana. 9 (1967). Malmö, Limhamns museiförening, 1967. 8:o. 127, (1) sid. Kr. 10: —.
- Lindälv, Elof*, Fornfynd och fornminnen i norra Halland. Lund, Gleerup, 1967. 8:o. 311 sid. Kr. 25: —. (Institutet för väst-svensk kulturforskning. Skrifter. 9.)
- Ljunggren, Karl Gustav*, Eine Gruppe süd-skandinavischer Altertümer in philologi-scher Beleuchtung (Festschrift Walter Baetke... (Weimar 1966), sid. 261—270).
- Malmö fornminnesförening. Årsskrift. 35 (1967). Malmö, Malmö fornminnesföre-ning, 1967. 8:o. 113, XVIII sid. Kr. 15: —.
- Nordholm, Gösta*, Studier i Skånes äldre ekonomiska geografi. 1. Text. 2. Kartor. Lund, Gleerup, 1967. 8:o. 127, (1) sid., (1) kartbl.; (10) kartbl. Kr. 30: —. (Med-delanden från Lunds universitets geogra-fiska institution. Avhandlingar. 51.)
- Det nya Trelleborg. Utg. av Trelleborgs allehanda. 2 uppl. Trelleborg, Trelleborgs allehanda, 1967. 8:o. 160 sid. Inb. Kr. 15: —.
- Olsen, Johannes*, Skånska skattehemman 1670—1672 och 1687—1688. Till frågan om skattläggningarna i Skåne(Karolinska förbundets årsbok. 1967, sid. 7—32).
- , Studier i normer för jordeboksräntan i Skåne 1668—1720. Växjö, Förf. (Lugnet), 1967. 8:o. 6 sid. Kr. 6: —.
- Olsheden, Jan & Olsson, Stellan*, Vad gjorde farfar i Mölle? [Stämningar kring en liten bit av världen åren 1886—1914 med bil-der ur Peter P. Lundhs efterlämnade ar-kiv.] Stockholm, Norstedt, 1967. 8:o. 167, (1) sid. Inb. Kr. 38: —.
- [*Olsson*], *Nils Ludvig*, På vandring i Skåne. Lund, Gleerup, 1967. 8:o. 155 sid. Kr. 15: 50; inb. 21: 50.

- Osby hembygdsförening. Årsbok. 8 (1967).
Osby, Osby hembygdsförening, 1967. 8:o. 105 sid. Kr. 10: —.
- Persson, Edvin, Stigarnas folk. Sätöfta Höör, Förf., 1967. 8:o. 149 sid. Kr. 12: —.
- Randolfson, Arne, Stork-ön som blev Sturkö. Glimtar ur en öförsamlings historia (Lunds stifts julbok. 1967, sid. 127—136).
- Rantzau, Daniel, Daniel Rantzaus krigståg från Halmstad utefter Nissastigen genom Jönköping—Huskvarna—Gränna—Höla-veden fram till Ödeshög med fäldagboken av år 1567 som utgångspunkt. [Med kommentarer av] Harry Bergendal. Huskvarna, H. Bergendal, 1967. 8:o. 65 sid. Kr. 17: 50.
- Rydbo, Harry, Min hemsocken Bollerup. 1. En rapsodi över tiden fram till omkring år 1900. Glemmingebro, Stiftelsen Min hemsocken Bollerup, 1967. 8:o. 89 sid. Kr. 15: —.
- Skånes hembygdsförbund. Årsbok. 1967. [Skånsk väg.] Kristianstad & Lund, Skånes hembygdsförbund, 1967. 8:o. 152 sid. Kr. 12: —.
- Skånes tätortstillväxt 1960—1965. Lund, Skånes regionplaneinstitut, 1967. 4:o. 23 bl., (1) kartbl. Inb. Kr. 23: —. (SRI. Meddelande. 1967:4.)
- Stjernswärd, Brita, Carl Fredrik Sundvalls projekt till Araslövs huvudbyggnad 1790 (Fataburen. 1967, sid. 171—182).
- Swahn, Sven-Övind, Från Kalvhagen till Alamedan. En ny bok om gamla Karlskrona-gårdar och deras ägare. 2 [omarb.] uppl. Red. av Jan-Övind Swahn. Lund & Karlskrona, Cygnus, 1967. 8:o. 285 sid. Kr. 18: —.
- Sydsvenska dagbladets årsbok. 1968. Ystad — den räddade miljön. [Av] Sven Carlquist, Evald Gustafsson, Rune Welin, Nils Olsson. Malmö, Sydsv. dagbl., 1967. 4:o. 117, (1) sid. Inb. Kr. 38: 50.
- Söderpalm, Kristina, Värpinge by. En lokalhistorisk studie. Lund, Folklivsarkivet, 1967. 4:o. (1), II, 142, (2) bl.; 57 bilagor, [summary] 5 bl. (Stencilerade skrifter från Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet (Folklivsarkivet). 3.)
- Thun, Egon, Medieval Tommarp. Archaeological investigations 1959—1960. Lund, Gleerup, 1967. 8:o. 91 sid. Kr. 25: —. (Acta archaeologica Lundensia. Ser. 2. Series in 8:o. 5.)
- Tomelilla hembygds-krets. Årsbok. 1937. Tomelilla, Tomelilla hembygds-krets, 1967. 8:o. 104 sid. Kr. 6: 50.
- Tynelius, Sven, Grönskan och miljöerna [i Lund] (Havekunst. 1967, sid. 50—51).
- Vallin, Hervid, Besök på Hallands Väderö. 2 omarb. uppl. Stockholm, Almqvist & Wiksell/Geber, 1967. 8:o. 100, (1) sid. Kr. 14: 50.
- Varbergs museum. Årsbok. 18 (1967). Varberg, Varbergs museum, 1967. 8:o. 191 sid. Kr. 12: —.
- Wester, Ethel, Bebyggelse och bruksningsenheter i några byar inom Tottarps socken i SV Skåne vid tiden för enskiftets genomförande (Svensk geografisk årsbok. 43 (1967), sid. 110—122).
- Wollstad, Harald, Lundensiskt 40-tal. Stockholm, Gummesson; [Seelig], 1967. 8:o. 74, (1) sid., (8) pl.-bl. Kr. 13: 50.
- Vår bygd. 50 (1967). [Nordhallands hembygdsförening 1917—1967.] Kungsbacka, Nordhallands hembygdsförening, 1967. 8:o. 130 sid. Kr. 8: —.
- Västra Göinge hembygdsförenings skriftserie. 15. Hässleholm, Västra Göinge hembygdsförening, 1967. 8:o. 93, (1) sid. Kr. 10: —.

EFTERTRYCK, helt eller delvis medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

STÖD

De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

ÄLDRE HÄFTEN

av "Samlingar till Skånes historia", "Skånska Samlingar" och "Historisk tidskrift för Skåneland" samt andra av föreningen utgivna skrifter kan erhållas genom hänvändelse till föreningens sekreterare, antikvarie Nils Nilsson, Kulturen, Lund.

BLIV MEDLEM

Årsavgiften 15 kr insättes på föreningens postgiro, Lund 24 68 31, c/o kassören, museichef B.-A. Person, Varberg.

Medlem erhåller kostnadsfritt ALE, Historisk tidskrift för Skåneland.

INNEHÅLL

Mats P. Malmer: Holger Arbman	1
Berta Stjernquist: En fornsakssamling från sydöstra Skåne	4
Hilbert Andersson: Åker och tomt i Skåne	18
Aktuellt om antikvariskt	
Lars Redin: Tommarp	32
Gun Willstadius: Palanderska gården	33
Ingemar Atterman: Nytt museum	33
Gustaf Åberg: Simrishamn	34
Egon Thun: Kristianstad	35
Evald Gustafsson: Krappeup	37
Ragnar Blomqvist: Lund	38
John Tuneld: Skånelandslitteratur	39

CWK GLEERUP BOKFÖRLAG
LUND

Kr 5: -